

Specialeafhandling - Teknologi og Selvet - Kierkegaard, Sennett og Verbeek

af Erik Christensen

(Se forside i andet dokument)

STANDARDFORSIDE TIL EKSAMENSOPGAVER

Fortrolig

Ikke fortrolig

Prøvens form (sæt kryds)	Projekt	Synopsis	Artikel	Speciale X	Skriftlig opgave
-----------------------------	---------	----------	---------	---------------	------------------

Uddannelsens navn	Anvendt Filosofi	
Semester	10. semester	
Prøvens navn/modul (i studieordningen)	Kandidatspeciale	
Gruppenummer	Studienummer	Underskrift
Navn Erik Christensen	20114579	
Navn		
Navn		
Navn		
Navn		
Navn		
Afleveringsdato	31/05-2016	
Projektitel/Synopsis titel/Speciale-titel/ opgave nummer	Teknologi og Selvet - Kierkegaard, Sennett og Verbeek	
I henhold til studieordningen må opgaven i alt maks. fylde antal tegn	192.000 = 80 sider	
Den afleverede opgave fylder (antal tegn med mellemrum i den afleverede opgave) (indholdsfortegnelse, litteraturliste og bilag medregnes ikke)	134.961 = 56 sider	
Vejleder (projekt/synopsis/speciale)	Antje Gimmler	

Jeg/vi bekræfter hermed, at dette er mit/vores originale arbejde, og at jeg/vi alene er ansvarlige for indholdet. Alle anvendte referencer er tydeligt anført. Jeg/vi er informeret om, at plagiering ikke er lovligt og medfører sanktioner. Regler om disciplinære foranstaltninger over for studerende ved Aalborg Universitet (plagiatregler): <http://www.plagiat.aau.dk/regler/>

Indholdsfortegnelse

Forord.....	4
Resumé.....	5
Indledning	7
Problemstillinger	9
Metode	10
Teknologi	12
Idealtyperne.....	18
Operationaliseret spidsborger	18
Operationaliseret håndværker	26
Idealtypenes relation.....	34
Teknologi og selvet.....	44
Konklusion og perspektivering	51
Litteraturliste:.....	56
Nyhedskilder:	57

Forord

I anledning af at dette speciale meget vel kan blive min sidste aflevering og eksamen i uddannelsessystemet efter 18 års kontinuerlig uddannelse, vil jeg mene at det er på sin plads at jeg laver et mindre forord, hvor jeg skriver nogle værdsættende ord omkring de to personer, som har hjulpet mig under processen med dette speciales tilbliven. Dette afsnit vil ikke tælle med i opgavens anslag og det vil heller ikke have betydning for specialets indhold og læseren er derfor fritaget fra at skulle læse dette afsnit.

Jeg vil gerne starte med at takke min vejleder Antje for sin intolerance. Under normale omstændigheder er intolerance et negativt ladet ord for mig, men Antjes intolerance er det pureste guld, som jeg har haft æren af at arbejde sammen med. Hendes intolerance er nemlig intolerancen til at jeg skulle gøre mindre end mit absolut bedste for specialet. Den konstruktive kritik og professionelle behandling af specialet, som fulgte med ved hvert vejledermøde, gjorde mig i stand til altid at have et mål til næste møde og gav mig en tilfredsstillelse i form af at jeg blev behandlet med den respekt som er mellem to ærlige mennesker frem for den langt mere pædagogiske, sympatiske og i mine øjne, intetsigende behandling som studerende nogle gange skal opleve når en akademiker skal se en studerendes arbejde igennem. Af disse grunde kan jeg med sikkerhed sige at Antje har gjort et fornemt stykke arbejde for at lede mig og mit speciale til en bedre endestation end havde det været mig selv alene eller havde det været med en anden vejleder.

Derudover vil jeg også gerne sende et hjerteligt tak til min bedste veninde Mia, som igennem hele dette forløb har heppet på mig og som konstant har givet mig fornyet energi. Hun har været en stor del af min motivationskilde til at fortsætte med at skrive på mit speciale, men hun har også på samme tid holdt øje med at jeg holdte pauser, og dermed forhindrede mig i at blive overbelastet. Hun har gjort at specialet blev nemmere for mig at skrive og derfor skal hun også have et tak.

Resumé

My Master's thesis revolves around the relation between technology and the human self. In our modern age we have advanced our technologies to such a extent where we now have to rethink our ethical outline. We can no longer think sufficiently about how we can be ethical regarding our own lives as individuals, since we now possess responsibility for human kind also. Those are the outlines presented these years and usually they focus on the greater scales of technology such as nuclear weapons and prolonged life through medicine. My Master's thesis, however, imply that there is also an inward ethical position, that we must not forget in the light of the greater scales. It is a position of taking care of our human selves in the association with technology. I must first show how the self is influenced by technology, what kind of self-relation is involved when technology mediates.

I do this with the help from three entirely different fields of philosophy. From the philosophy of technology I acquire the understanding of the term 'technology' from Verbeek, who has a grand insight in the nature of technology and presents technology as an association with human, where he implies that technology is capable of moralising us to a degree, where our behaviour is affected. From the philosophy of existentialism I present the father of existentialism, Kierkegaard, with his figure known as 'spidsborger' which can be translated to philistine in English. The philistine is the person following masses and their traditions unknowingly. I use Kierkegaards figure in order to place the self of which I am concerned with, when he (the philistine) approaches technology. To counter this position I acquire the sociologist, and somewhat pragmatic philosopher, Sennett and more specifically his figure 'the craftsman', who pursues the realization of the self through externalization into material or products. Through Sennett I attempt to create a connection between the craftsman and technology, in regard to how technology comes to be. All three hold their own view on the human self and all hold value important to understanding the human relation with technology. But before I relate the human self with technology, I attempt to set at stage for the philistine and the craftsman, where their differences and similarities appear. According to my analysis of those two figures I found them in a bigger relation than I first assumed, since the philistine on some level were more in the outside world than the craftsman and it dawned to me that I needed to expand the understanding of the craftsman to place him as much in the world as the philistine. Out of this analysis I created my own model demonstrating this process. Lastly I return to technology with the concern that technology holds another danger than those the ethical evaluation of noticeable dangers, such as nuclear weapons and global warming, hold. A danger of becoming a

philistine or rather, a danger of experiencing a deficit of mental understanding of things and our selves. This is because of the ability technology has to take over some of our more simple craftsmanship, such as kneading and weaving. When this happens it usually involves a standardisation of how to perform for example the kneading and weaving and in this standardisation we put our trust in the technology and their ability to perform satisfyingly. In the end there is a danger of technology persuading us with its own moral, leaving us to interact with technology rather than each other, and we would not notice it. I believe this to be a concern which should be considered as an ethical matter as a result to the technologies of modern age.

Indledning

Teknologi har haft en jævn udvikling igennem menneskets historie. Et eksempel kan være fra bosættelse i huset til konstruktionen af højhuse. Det er et spring på flere tusinde år, som jeg vil mene understreger at teknologien altid udvikler sig frem ad. Mumford er af den samme overbevisning, omend de forskellige tidsperioder bærer deres eget præg på teknologier (Mumford, 2010, p. 110). Men ligesom Mumford ser jeg ikke den samme udvikling hos mennesket. Igennem forskellige tidsaldre har menneskets viden udviklet sig tilsvarende med teknologiens udvikling, men mennesket selv har kun oplevet mindre forandringer, og Mumford siger at: "*We have multiplied the mechanical demands without multiplying in any degree our human capacities for registering and reacting intelligently to them.*" (ibid., p. 273), hvilket jeg oversætter til at betyde at mennesket ikke har formået at udvikle en evne til at forstå mekaniske krav intelligent og i forlængelse heraf gælder denne forståelse også om teknologi. Vi er nu i stand til at erstatte en amputeret arm med en biomekanisk arm, som kan lave simple bevægelser, som imiterer en menneskehånd. Vi tilhører ikke stammer, som har dødelige fjender mere, men vi tilhører samfundet, som blev konstitueret af forfatninger og aftaler, som kunne underskrives med pen og papir og når jeg observerer samfundet og befolkningen i dag, ser jeg et integreret samfund mellem mennesket og teknologi. Det i sig selv gør ingen skade, men mens jeg ser ind i en café, hvor en medarbejder klemmer den ene espresso ud efter den anden ud af en espressomaskine og som modtager penge gennem en dankortsterminal og smiler til en kunde, der allerede har vendt sig om og sat sig ned til et bord med sin veninde, ser jeg derudover kunden og hendes veninde. Jeg antager at de er veninder, men jeg har intet afgørende bevis andet end at de deler et bord. Det skyldes at begge kvinder interagerer med deres smartphone frem for hinanden. Forholdet forekommer mig malplaceret. Siden hvornår er vi begyndt at trives mere med vores teknologi end vi gør med hinanden? Hvornår blev den kamp udspillet og hvordan i alverden vandt teknologien?

Men problemet stikker dybere end et par veninder, som har glemt hvordan man socialiserer med hinanden, eller som ikke har noget at fortælle til den anden og som derfor flygter ned i smartphonen. Jeg spurgte en af mine egne veninder over en øl om episoden, og hun forstod ikke hvad jeg talte om. Det skal forstås som hun var i stand til at forstå kompositionen af ord jeg dannede ud af min mund, og at hun, efter at have modtaget sætningen, ikke kunne forstå at der var et problem. Jeg spurgte min veninde, fordi hun har selv en tendens til at gøre det i vores selskab, men hun ikke kunne se det, som for mig var meningsløst ved at mødes med en veninde, for blot at sidde

på hver sin side af et bord uden at udveksle ord eller blikke. Jeg finder en forklaring hos Baron, som siger at vi er blevet påvirket af kommunikativ teknologi til en sådan grad at vores sociale normer og adfærd er blevet ændret (Baron, 2008, p. 4). Baron fortsætter og forklarer at mennesket har fået mere kontrol over sin kommunikation med andre mennesker med den kommunikative teknologi, forstået på den måde at mennesket nu kan komme i kontakt med hvem end de ønsker hvornår (ibid., p. 5). De to veninder på cafeen må i så fald i mine øjne have siddet med deres smartphones for at benytte sig af den kontrol de har til at kontakte andre af deres veninder. Det forklarer dog ikke, hvorfor veninderne mødtes til at starte med.

Tilbage til min samtale med min veninde, hvor jeg spurgte min veninde om hvor vi skulle gå hen og drikke øl efterfølgende og hun havde ingen holdning til hvor det skulle være henne, men hun fandt de nærmeste barer på sin smartphone og fortalte mig hvilke der var tættest på. Den samme irritation dukkede op igen her. Hvor var individet jeg kaldte min veninde henne? Og hvor var individerne i de to kvinder, som var på cafe sammen? Her svarer Baym at vi, i brugen af de kommunikative teknologier, lærer mindre ved hinanden end vi gør ansigt til ansigt (Baym, 2010, p. 53) og at vi afslører informationer om os selv gennem vores adfærd (ibid., p. 119). For mig ville betyde at de to veninder på cafeen ikke var venner, men måske bare bekendte, eftersom ingen af dem kommunikerede verbalt til hinanden. I forlængelse af det, betyder det også at min egen veninde var mindre interesseret i mit venskab end jeg troede. Men jeg er ikke tilfreds med besvarelsen endnu. Jeg har endnu ikke forstået hvorfor veninderne mødtes til at begynde med, for bare at interagere med deres smartphones. I følge Baron er den sociale norm blevet ændret (Baron, 2008, p. 4) og derfor må dét, ikke at tale med hinanden, have været det to veninders måde at omgås på, men jeg tror ikke på at den sociale adfærd kan ændres i en sådan grad at den påberåber en forandring fra verbal kommunikation, til non-verbal, når begge parter er i samme rum. Jeg vender mit fokus mod smartphonen og tænker ikke længere kun på den kommunikative teknologi, men teknologi generelt, da jeg også husker at den ene veninde (som betalte for espressoen) ikke engang holdt øje med om hun havde betalt det rigtige beløb eller om hun havde fået hendes ønskede produkt. Hun må have antaget at der ikke var nogle problemer. Jeg opdager at problemet jeg forsøger at forstå ligger i sammenspillet mellem mennesket og teknologien og ikke kun den kommunikative teknologi. Det er som om at vi har standardiseret og gjort til vane, megen af vores interaktion med teknologi og det har været med til at afføde en problemformulering, som jeg vil se nærmere på i mit speciale: Hvordan kan teknologi påvirke selvet? For at besvare dette spørgsmål vil jeg først se på, hvordan forholdet mellem teknologi og selvet kan konceptualiseres. Der ligger en hypotese bagved mit

problemformulering, som er at selvet bliver standardiseret, når teknologien påvirker ensidig eller er alt for dominerende. Jeg prøver at tage afsat i hypotesen om standardisering med de to idealtyper af selvet jeg har konstrueret: nemlig spidsborgeren og håndværkeren. Den overordnede baggrund er en undren til at mennesket, nærmest som en refleks, reagerer på teknologi uden at være klar over det. I teknologi har Marcuse til dels behandlet dette problem og hans teori forklarer at vi underkaster vores individualitet til teknologien, fordi teknologien vil os vores bedste ved at give os en følelse af komfort og sikkerhed (Marcuse, 1941, p. 420). Når teknologien vil os vores bedste er teknologien fornuftig og rationel til en grad at vi kan stole på den og lade os følge standarden, som teknologien bringer (ibid., p. 422). Jeg er tilbøjelig til at være enig med Marcuse, men jeg mangler et bindeled fra hvorfor teknologien får os til at underkaste vores selv til hvorfor vi tillader denne underkastelse, som forklarer forholdet mellem teknologi og selvet bedre end Marcuse, i mine øjne, gør.

Eksemplet med smartphonen er ikke et enestående tilfælde. Andre avanceret teknologier som virtual reality briller og automatiske biler, der også lader til at påvirke mennesket og lader os f.eks. vælge den hyppigst anvendte vej til en anden by og foretrukne supermarkeder, er også på listen. Hughes understreger at teknologi ikke skal ses som artefakterne i sig og hellere ikke kun inden for bestemte grene, som kommunikation og transport (Hughes, 2004, p. 2) men at teknologien også involverer processerne som indgår i skabelsen af artefakterne (ibid., p. 3). Derfor er jeg nødsaget til at komme dybere end i forståelsen om teknologi og selvet.

Problemstillinger

For at forstå problemformuleringen bedre, er jeg nødt til at få besvaret nogle spørgsmål, som dukker op før selve problemformuleringen, for at have en bedre indgangsvinkel og ståsted når jeg endelig når til besvarelsen af problemformuleringen. Derfor opstiller jeg følgende spørgsmål, som jeg regner med at besvare løbende igennem opgaven:

- Hvad kan skyldes at vi fralægger os vores selv?
- Er vi selvforskyldte for problemet?
- Hvorfor er teknologien skyld i problemet?

Mit første spørgsmål lægger vægt på den sidste del af problemformuleringen og kræver en analyse af vores selv. Selvet vil jeg forstå i forskellige afskygninger for at finde de forskellige tilgange til teknologi og det vil jeg uddybe nærmere i næste afsnit. Mit andet spørgsmål antager at problemformuleringen er et reelt problem og retter sig mod årsagen for problemet - sagt med andre

ord forsøger det at forklare hvordan vi har skabt problemet. Mit sidste spørgsmål kigger på teknologiens involvering.

Med problemstillingerne på plads kan jeg fortsætte til metodeafsnittet

Metode

Dette afsnit vil danne det overordnede blik på specialets struktur og vil derfor fungere som et afsnit om fremgangsmåden frem for en decideret metode. Dette skyldes specialets akademiske fag arbejder på et abstrakt niveau, hvor jeg ikke vil indsamle empiri, men jeg benytter kort empiri fra andre studier, som i denne sammenhæng vil være fra Baron og Baym i indledningen. De nærmeste metoder, som specialet tager i brug vil være den hermeneutiske fortolkning, den fænomenologiske oplevelse og begrebsanalyse.

Jeg vil gerne lægge ud med at uddybe hvad jeg mener med ordet 'standardisering', eftersom jeg allerede har introduceret det i indledningen. I følge Gyldendals Den Store Danske er definitionen på en standardisering at "*...opnå en vis ensartethed og forenkling af produkter, metoder og funktioner, herunder at reducere antallet af varianter. Standardisering fremmer rationalisering...*" (www.denstoredanske.dk, 20. maj 2016). Jeg vil benytte mig af denne definition og lægge vægt på ensartetheden ved produkter og standardiseringen, der fremmer rationalisering.

Mht. begrebsanalyse, vil jeg komme til at benytte mig af begrebet 'idealtipe', som kommer til at referere til Kierkegaards 'spidsborger' og Sennetts 'håndværker'. Idealtipe er ikke et udtryk forfatterne selv benytter for at præsentere deres kreationer, men et udtryk som jeg ønsker at bruge og det skyldes at jeg lader mig inspirere af sociologen Max Webers forklaring af begrebets evne og formål:

"For forskningen har det idealtypiske begreb til hensigt at opøve evnen til tilskrivning: det er ikke en „hypotese“, men det prøver at anvise vejen for hypotesedannelsen. Det er ikke en fremstilling af virkeligheden; men det tilbyder entydige hjælpemidler for fremstillingen... Den [idealtypen] dannes ved, at man ensidigt fremhæver et eller nogle få synspunkter, og at man kombinerer en mængde enkeltfænomener, som optræder spredt og indbyrdes adskilt - snart i større, snart i mindre omfang (undertiden slet ikke) - og som lader sig indordne under disse synspunkter, til et tankebillede, der i sig selv er modsigelsesfrit. I sin begrebsmæssigt rene form genfindes dette tanke ikke nogetsteds i den empiriske virkelighed: det er en utopi, og det er en opgave for den historiske forskning i hvert

enkelt tilfælde at fastslå, hvor virkelighedsnært eller virkelighedsfjernt dette idealbillede er." (Weber, 2003, pp. 105-106). Jeg forstår citatet, som en beskrivelse af idealtypen, hvor dens formål er at virke som hjælpemiddel til at fremstille et billede af virkeligheden og det karakteristiske ved idealtypen er at den fremhæver bestemte kvaliteter i typen, som ikke er modstridende (den type er et ideal). Disse fremhævelser skal derefter placeres i fænomener, der ingen forbindelser har til hinanden for at undersøge hvordan de virker i fænomenet.

Derfor vil mit speciale komme til at omhandle Kierkegaards spidsborger og Sennetts håndværker, som idealtyper af selvet, frem for helstøbte mennesker, hvor det ville være muligt at opleve modstridende karakteristika. I henhold til Kierkegaards eksistentialisme har sekundær litteratur haft sine forskellige måder af definere menneskene, som er involveret i hans eksistentialisme, på. Nogle steder behandles de som figurer (Bertung, 2011, p. 27), mens andre steder omtales det som mennesker der befinder sig i eksistentielle sfærer (Rocca, 2016, p. 202). Kierkegaard selv omtalte selv sine 'figurer' ved deres kaldenavn (ex. spidsborger, Kierkegaard, 2011, p. 47) og det er den hyppigste gengivelse af dem - de omtales som etikeren, æstetikerens osv. (Pahuus, 1998, p. 68). Det er disse som jeg behandler og omtaler som idealtyper og fra Kierkegaard vil jeg benytte mig af spidsborgeren på denne måde. Spidsborgeren har til formål at danne mit speciales eksistentielle vinkel (eller mangel på samme, da spidsborgeren, netop er manglen på eksistens) og heriblandt præsentere angst og travlhed som vigtige ikke-modstridende fremhævelser.

Sennetts håndværker vil jeg ligeledes behandle som en idealtipe. Hans figur er af nyere dato (oversat i 2009) og har ikke været udsat for samme historiske og litterære analyse, som Kierkegaard og hans 'figurer' har været igennem, og derfor er håndværkeren forklaret som håndværker og ikke som en figur, en model, en idé eller andet af sekundær litteratur. Sennett behandler, ligesom Kierkegaard, sin 'figur', som ved kaldenavn (eksempelvis Sennett, 2009, p. 19, 63, 90, 126 m.fl.). Jeg vil også behandle Sennetts håndværker som en idealtipe og dermed forsøge, ligesom med spidsborgeren, at fremhæve nogle relevante vinkler, som for håndværkeren vil være hans besættelse og rutine med håndværket, der skal demonstrere håndværkeren og hans kontakt til sig selv og den materielle verden. Disse fremhævelser vil jeg undersøge om de har nogle modstridende kvaliteter, for at kunne afgøre om håndværkeren kan kvalificeres som idealtipe. Mine fremhævelser af håndværkeren vil jeg placere i nogle adskilte fænomener (bl.a. sammen med teknologi) undervejs i et forsøg på at få besvaret min problemformulering.

Jeg har valgt Kierkegaards forståelse af eksistentialisme til fordel for andre eksistentialister, da jeg ikke ser en bedre sammenligning mellem personerne fra min problemformulering og hans spidsborger, der netop koncentrerer sig om manglen på eksistens og individualitet. Det er nødvendigt at have den vinkel fra eksistentialismen og med Kierkegaards eksistentialisme har jeg også en retning, som spidsborgeren kan søge hen imod (nemlig realiseringen af sit selv). Specialet har ikke til formål blot at konstatere at spidsborgeren er en del af problemet, men finder det vigtigere at vise og forstå at der er flere veje, som kan lede et menneske væk fra spidsborgeren.

Men eksistentialismen er ikke nok til alene at forklare, hvorfor der er et problem og det er heller ikke nok til at forklare de to kvinder, som sad på cafe fra min indledning. Derfor medbringer jeg også en pragmatisk retning, repræsenteret af sociologen Sennett. Sennetts håndværker komplementerer spidsborgeren og Kierkegaards eksistentialisme i mine øjne, ved at føre tanken og handlingen sammen. Mit formål med håndværkeren er derfor at forbinde ham med spidsborgeren, og dermed give spidsborgeren liv og mening i sin dagligdag og ikke som Kierkegaard selv portrætterer sin spidsborger med blot at beskæftige sig med det timelige (Kierkegaard, 2011, p. 38). Jeg har ikke valgt Sennett fordi jeg søgte en pragmatisk tilgang, men fordi jeg søgte hans håndværker. Det var derfor ikke et nødvendigt krav at figuren var pragmatisk.

Før jeg får i gang med idealtyperne vil jeg først have en forståelse for teknologi på plads. Jeg har valgt Verbeeks forståelse af teknologi, som jeg vil supplere med Hughes opstilling af teknologien i samfundet. Det skyldes at jeg leder efter en mulig forbindelse mellem det eksistentielle menneske, som forstået hos Kierkegaard, og teknologiers påvirkning af det eksistentielle menneske. Verbeek fremstiller teknologi som medierende og moraliserende for os mennesker (Verbeek, 2011, p. 8 & 120) og i mine øjne skulle der være mulighed for at kunne danne en forbindelse mellem teknologi og menneske, hvor teknologi ikke er et neutralt objekt, men en aktiv deltager for mennesket. Den anden årsag til at valget faldt på Verbeek, skyldes at han opsamler tidligere teknologifilosofier (ibid., p. 7), analyserer deres indhold og gør dem relevante for nutidig forskning.

Teknologi

Dette speciales opfattelse af begrebet 'teknologi' repræsenteres af den nyere forståelse, som er frembragt af Peter-Paul Verbeek. I denne sammenhæng tager jeg udgangspunkt i Verbeek, da han opfølger og revurderer de tidligere forståelser i første kapitel i sin bog *Understanding and Designing the Morality of Things*. Selve bogen fortsætter ud fra hans teknologiske forståelse og

bearbejder de problemer som måtte opstå ud fra hans forståelse. I dette speciale drager jeg nytte af hans første, såvel som hans sjette afsnit om henholdsvis medieret moralitet og moralske miljøer. Jeg vil kort præsentere Thomas Hughes' udlæg til teknologi, som en måde for læseren til mere konkret at se forbindelsen mellem teknologi og selvet.

Verbeek starter med at argumentere at mennesket og teknologi er ikke adskilte elementer, hvor den ene er uafhængig af den anden. De er derimod sammenflettede (ibid., p. 1). Han fortsætter med at erklære at vi ikke kan distancere os fra teknologien og derfor heller bruge argumenter som gør teknologi instrumentel, neutral eller faciliterende for vores eksistens (ibid.), fordi den er en integreret del af vores dagligdagsliv. For Verbeek kan teknologien ikke lade os være i fred. Den taler hele tiden til os og påvirker vores opførsel, vores erfaring af verdenen og vores etiske beslutninger. Han nævner et eksempel fra en ultralydsscanning sammen med hans gravide kone, hvor de ville være i stand til at finde ud af om barnet var sund og rask eller om det ville have nogle defekter (ibid., p. vii). Han mener at teknologien gav dem mulighed for at forholde sig til barnet inden det overhoved var bragt til verdenen og derfor satte dem i en position, hvor de var tvunget til at vælge om de ville vide noget om barnets sundhed eller ej (ibid.). Han pointe er at teknologien bidrager aktivt til vores hverdag og kan vurderes ud fra moralske termer (ibid., p. 1) - Teknologi er derfor moralsk.

Verbeek understreger tidligt i sin bog at der er problemer med moraliseringen af teknologi, da teknologi befinder sig som materielle objekter og det medfører sig et problem i form af at moral normalt forstås på menneskets intentionalitet og frihed og ikke på tings form og masse (ibid., p. 2). Han siger altså at moral ligger normalt hos subjektet. Jeg vil stille mig enig i at moral i traditionel forståelse ikke er tilstrækkelig i Verbeeks brug af teknologi, da det ville forekomme mig for underligt at beskylde en stegepande for at have intentionalitet uden et menneskes indblanding. Jeg kan understøtte tanken med et andet eksempel. Jeg erindrer fra de seneste år i USA en række skoleskyderier som har fundet sted (Columbine High School massacre og Sandy Hook Elementary School shooting). Det medførte sig et forslag, som skulle nå det hvide hus og anmode om at præsident Obama straks skulle adressere problemet (ABC News, 14. december 2012). Herunder genopstod et slogan, omend parafraseret, der var imod tiltaget, som lød "*Gun don't kill people - Americans kill people*" (The Hollywood Reporter, 22. december 2015). Formålet var at instrumentalisere våben og lægge skylden hos våbenbrugeren (som ikke nødvendigvis ejer våbnet).

Her ser jeg det samme problem med at våben ikke har en intentionalitet og derfor ikke kan beskyldes for moralske handlinger.

Men ifølge Verbeek er det ikke så simpelt. Han nævner to eksempler fra henholdsvis Winner (Verbeek, 2011, p. 5) og Latour (ibid., p. 10), som demonstrere hans pointe. Fra Winner fortæller Verbeek om skaberen af veje fra Long Island, der førte til stranden. Skaberen havde bevidst designet vejbroerne til at være lave nok til at offentlige transportmidler ikke kunne køre under og kunne derfor ikke køre ud til stranden. Dengang var det kun de fattige og de sorte som tog bussen. Skaberen lavede dette design med vilje og gav teknologien evne til at mediere hans intentioner (ibid., p. 5). Det samme kan ses, ifølge Verbeek, ved Latours eksempel om vejbumpe, der medierer et ønske om at sænke farten, når man nærmer sig vejbumpet (ibid., p. 10). Jeg tolker eksemplerne som demonstrationer på at selvom ting ikke har intentionalitet, kan de sagtens mediere den videre fra afsenderen. Verbeek foreslår at problemet med objekt intentionalitet skyldes fundamentalt at vi har en adskillelse mellem subjekt og objekt, som vi må bortkaste til fordel for menneske-teknologi relationer (ibid., p. 6). Verbeek bryder adskillelsen ved at placere teknologien på subjektets plads og mener at teknologier er sociale, hvis de kan bidrage til moralske beslutninger og han placere menneske på objektets plads for at understrege at mennesker også findes i den materielle verden (ibid.). Jeg forstår denne opstilling som et forsøg på at opbryde ideen med at teknologi kun opererer i den materielle verden og mennesker er de eneste som opererer på den sociale plan og jeg kan kun tilslutte mig hans forsøg. Selv hvis jeg ikke forsøgte at gøre teknologi social, ville jeg meget hurtigt mene at skellet mellem subjekt og objekt ikke ville være en bæredygtig dikotomi, da jeg vil mene at mennesket er begge dele.

Verbeek uddyber sit teknologibegreb ved at se det ud fra en fænomenologisk vinkel, der bringer teknologien ind i et forhold til mennesket og dets livsverden (ibid., p. 7). I denne forstand argumenterer Verbeek for at teknologi er medierende mellem mennesket og virkeligheden. I denne fænomenologiske vinkel finder han den medierende rolle via vores perception og praxis, som hver står på sin side af menneske-(livs)verden forholdet, hvor perceptionen er gennem oplevelsen (set fra livsverdenen) og fortolker verdenen, som mennesket ser den og hvor praxis er gennem menneskets handlen (set fra mennesket) og former sig selv i verdenen (ibid., p. 8). Lidt sløset veksler Verbeek mellem brugen af ordet perception og hermeneutik om den samme oplevelse af verdenen, men han klarificerer ordenes placering når han fortsætter med at finde to teknologisk medierende relationer til menneskets perception (ibid.). Han bygger den ene relation på Don Ihdes udtryk "embodiment

relation", hvor mennesket samarbejder med teknologi om at skabe en forbindelse mellem dem og deres verden gennem teknologien. Han nævner selv briller, men jeg vil gerne udvide med infrarøde kameraer, høretelefoner for at give en bredere vifte af eksempler til at understrege at teknologier er med til at danne en forbindelse, hvor tingene i sig selv ikke bliver perceperede, men at det derimod er måden de viser verden på, som bliver perceperet (ibid.). Disse teknologier har, ifølge Verbeek, evnen til at forstærke og reducere forskellige aspekter af verden og igennem denne transformering opstår der en teknologisk intentionalitet, som aktivt deltager i forholdet mellem mennesket og verden (ibid., p. 9). Jeg vil pointere at Verbeek ikke er igang med at modsige sig selv, da han har brudt forholdet mellem subjekt og objekt og dermed også gjort plads til at teknologier kan indeholde intentionalitet. Men for Verbeek er denne form for intentionalitet er ikke fikseret som hos mennesket. Den tager nemlig først form efter forholdet med mennesket (ibid.). Jeg forstår det som at en teknologi kan benyttes til flere formål og at det dermed afgøres af brugeren. Verbeek bruger Ihdes ord for fænomenet, som er 'multistabilitet' og han forklarer at når en ting besidder dette fænomen er dens teknologiske intentionalitet afhængig af hvilken 'stabilitet' som er i spil (ibid.). Udtrykket stabilitet, vil jeg mene, dækker over hvordan en teknologi bliver identificeret og derfor betyder multistabilitet at en teknologi kan blive identificeret som flere ting.

Med den anden teknologiske relation, som er den hermeneutiske relation, får Verbeek endelig tydeliggjort, hvad der er perception og hvad der er hermeneutik (ibid., p. 8). Den hermeneutiske relation hjælper mennesket med at fortolke verdenen, men ikke som briller og infrarøde kameraer gør det. Verbeek bruger eksemplet med et termometer, som fortæller os en temperatur. Temperaturen kan give os et indtryk af verdenen, omend den ikke påvirker os direkte temperaturmæssigt (ibid.). Jeg ser derfor forskellen mellem den perceperende relation og den hermeneutiske relation som værende enten manipulerende, hvor menneskets perception kan transformeres, eller fortolkende, hvor mennesket får indikatorer på hvordan verdenen er.

Jeg er nu nået til den anden side af menneske-(livs)verden forholdet og her præsenterer Verbeek praxis, som fokuserer på menneskets handlen og tilstedeværelse i deres livsverden og i denne sammenhæng, hvordan teknologi påvirker denne handlen (ibid., p. 9). For Verbeek sket det igennem måden hvorpå vi bruger ting på, som for eksempel hvor et plastisk kop medfører en menneskelig handlen, der fører koppen til skraldespanden, fordi den demonstrerer en skrøbelighed og en manglende evne til genbrug pga. dens materiale (ibid., p. 10). På den måde er ting, ifølge Verbeek, i stand til at have indflydelse på os i sig selv og "*not only as signs or carriers of meaning*"

(ibid.). Derudover siger han at når to forskellige entiteter mødes, mødes deres handleplaner også og i mødet danner de en ny betydning. Verbeek lader sig inspirere af Latours forhold mellem mennesker og ikke-mennesker (human og non-human) fra Latours artikel omkring de manglende masser (teknologierne) som binder mennesker sammen socialt, men jeg mindes at Latour aldrig selv bruger ordet 'entitet' for dette forhold, men derimod aktanter, i en af sine artikler (Bijker, 1992, p. 248). Ikke desto mindre behandler Verbeek ligesom Latour, i mine øjne, mennesker og ikke-mennesker (subjekter og objekter), som sammenflettede og at der derfor er en handleplan hos både mennesker og ikke-mennesker, når de behandles som enten entiteter eller aktanter.

Herfra vurderer Verbeek at han har udtømt den fænomenologiske vinkel og fortsætter over i den postfænomenologiske retning, for at få de sidste brikker på plads (ibid., p. 14). Ligesom postfænomenologiens forgænger (fænomenologien) forsøger postfænomenologien også at transcendere subjekt-objekt forholdet, men her fortæller Verbeek os at det ikke længere handler om at beskrive virkeligheden, men at forstå verdenen ud fra to punkter. For det første finder Verbeek det nødvendigt at skifte tankespor, så der ikke er tale om subjekt og objekt, men derimod menneske og teknologi og at dette ikke er en dikotomi, men til gengæld en bekendtskab (associations på engelsk) (ibid., p. 15).

For det andet finder Verbeek det nødvendigt at fjerne anskuelsen om at subjektet og objektet er pre-eksisterende foruden hinanden, da de begge er konstitueret og de bliver konstitueret gennem hinanden (ibid.). Han mener at den egentlige forståelse af hvad subjektet og verden er, opstår først i sammenspillet mellem os selv og vores virkelighed og derfor anerkender vi at vi erfarer en fortolket virkelighed af verdenen, hvilket gør os mennesker til situerede subjekter (ibid.). Det er en stor mundfuld at behandle, men jeg kan se hvor han forsøger at føre teknologien hen. Jeg vil henvise til at han igennem hele afsnittet benytter sig af teknologibegrebet frem for objektbegrebet. Jeg forestiller mig at Verbeek forsøger at fjerne os fra en naturlig virkelighed (en virkelighed med preeksisterende objekter), hvor vi hele tiden forsøger at forstå hvad der i sandhed er virkelighed, og fører os over i en teknologisk virkelighed, hvor vi ikke kan positionere, hverken menneske eller teknologi, som allerede-eksisterende, men som forfattende entiteter, der konstant er i samspil. Dermed fortolker jeg Verbeek som at teknologi ikke er som objekter i klassisk forstand, og dermed heller ikke passer ind i subjekt-objekt dikotomien, men at teknologi derimod er konstitueret af mennesket, og på samme tid konstituerer teknologi mennesket og dette gør begge deltagerne aktive. Dette vil jeg ikke mene ville kunne lade sig gøre med naturen, da dens position er pre-eksisterende.

Verbeek nævner to teknologigenrer, som gør en dyd ud af at være moraliserende. Han taler om 'Ambient Intelligence' og 'Persuasive Technology' (ibid., p. 121). Ambient Intelligence kan oversættes til ambient intelligens, hvor jeg vil tolke ambient til at betyde omgivende. Persuasive Technology vil jeg oversætte til overtalende teknologi. Verbeek forklarer at ambient intelligens ses i elektroniske enheder, hvor et interface (grænseflade på dansk) er i stand til at reagere på deres miljø og foretage en handling baseret herpå (Ibid.). Han benytter et eksempel med en dørklokke, som ringer når døren åbnes (ibid.). Jeg forstår det som moraliserende, når dens funktion er afhængig af et menneskes handling.

For Verbeek er overtalende teknologi en teknologi, som går direkte ind og overtaler vores adfærd (ibid., p. 122). Han mener at den aktivt overtaler os til at opføre os på en bestemt måde (ibid.). Som eksempel bruger han et system der hedder HygieneGuard, som bruges til at gøre et barn opmærksom på at vaske sine hænder efter de har været på toilet - systemet har derfor påvirket barnets adfærd mod en sundere hygiejne (ibid., p. 123).

Jeg forlader kort Verbeek for at præsentere Hughes lignende udgangspunkt for teknologi og det vil jeg gøre ved at præsentere hans filosofi med hans hovedpunkter. I et forsøg på at rydde op i en mængde misforståelse omkring teknologi, starter Hughes med at fremlægge de forskellige steder hvorfra teknologi som ord har sin udspring (Hughes, 2004, p. 3). Det fører ham videre til at vægte stærkt på at teknologi ikke kun er sine artefakter, men også processerne til skabelsen af artefakterne og denne proces er kreativ (ibid.). For Hughes er teknologien essentiel i vores menneskebyggede verden, da den former landskabet af denne verden (ibid.). Kreativiteten er et nøgleord for Hughes, da han mener at det lægger til grund for al teknologi og sammenligner det med kunst, hvorved han siger at teknologi har en æstetisk dimension (ibid., pp. 5-6). Et andet nøgle for Hughes er kontrol, som han ser i forbindelse med teknologiens evne til at kultivere det fysiske miljø (ibid., p. 7). Som et eksempel mener han at skabelsen af USA symboliserer begge hans nøgleord og at de tilsammen symboliserer den menneskebyggede verden (ibid.). Overordnet har han mange overlapninger med Verbeek i henhold til teknologiens nyerehvervede moralske dimension, som vi skal holdes til ansvar for (ibid., p. 14).

Denne overbevisning om teknologiens moralske dimension lader til at være alment accepteret, eller i hvert fald aktivt debatteret, i vor tid, også som jeg præsenterer den igennem Verbeek, som har en mere filosofisk gennemgang af fænomenet. Derudover lader Hughes også til at have meget til

fælles med Sennett i henhold til initiativet til at gøre handlen ud fra en naturlig kreativitet, som findes i mennesket, som jeg vil uddybe i et senere afsnit.

Jeg vil gerne opsummere Verbeeks teori. Han argumenterer for at teknologi ikke skal forstås som et neutralt instrument i vores samfund, men skal derimod forstås som en integreret del i vores livsverden og at teknologi har indflydelse på både vores beslutninger og handlinger og er, i visse tilfælde, i stand til at forme vores forståelse og fortolkninger af verdenen. Teknologi vil derfor i dette speciale blive behandlet som moraliserende og konstituerende for mennesket.

Idealtyperne

Det næste to afsnit vil jeg bruge tid på at præsentere de to figurer af Kierkegaard og Sennett, gøre dem operationaliseret og forme dem til idealtyper, sådan som jeg præsenterede Webers formulering i mit metode afsnit (Weber, 2003, pp. 105-106). Jeg benytter mig af begrebet 'operationalisme' fra Politikens filosofileksikon, som formulerer udtrykket til at teoretiske begreber defineres og udsættes for eksperimentelle operationer for at undersøge om begreber findes i en konkret situation (Lübcke, 2010, p. 527). Jeg benytter dette begreb til at fremhæve bestemte træk jeg ønsker skal repræsentere idealtyperne.

Operationaliseret spidsborger

I dette afsnit vil jeg beskæftige mig med eksistentialisten Søren Aabye Kierkegaards spidsborger. Jeg tager udgangspunkt i forskellige dele af Kierkegaards følgende værker, såsom "Enten-Eller" og "Sygdommen til døden", men jeg inkluderer også bemærkninger fra "Begrebet Angst" og "Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed". Grunden til at jeg benytter mig af fire af Kierkegaards værker, skyldes at spidsborgeren sjældent beskrives i dybden, og nævnes nærmere i forbifarten. I Sekundær litteratur ekskluderes spidsborgeren nogle gange helt (Rocca, 2016, p. 202), eftersom spidsborgeren ikke er en eksistentiel tilstand, men manglen på samme. Personligt vil jeg mene at netop derfor er spidsborgeren ekstra vigtig for at forstå Kierkegaards eksistentialisme. For mig stiller spidsborgeren sig som negationen til alle de andre eksistentielle mennesker, som Kierkegaard har.

Herfra vil jeg fortolke spidsborgeren nutidigt for dernæst at sætte ham i kontekst med diverse teknologier vi er i besiddelse af i dag, med det formål at skulle se om spidsborgeren kan kvalificere sig til at være en idealtipe.

Kierkegaard ser spidsborgeren som det gængse menneske, der trives i en tilstand af minimal bevidsthed og selvbevidsthed (Kierkegaard, 1994b, p. 28). For ham er spidsborgeren et flokdyr, som følger normen sammen med resten af spidsborgerne og det er dem, som udgør majoriteten af befolkningen og som også omtales som *en masse* (Kierkegaard, 1994a, p. 114). Jeg vil gerne pointere at Kierkegaard ikke mener at de er spidsborgere fordi de er majoriteten af befolkningen, men derimod fordi de ikke besidder et selv (Kierkegaard, 2011, p. 38). Dette selv kan forstås på flere måder, men for Kierkegaard forstås han selvet som eksistentielt og dette selv er en autentisk tilstedeværelse i verden (Pahuus, 1998, p. 74), og den bliver autentisk, når spidsborgeren bliver til et enkeltstående individ, som indser hans eksistentielle vilkår. Pahuus argumenterer at den første chance for at være sig selv og i stand til at forholde sig til sig selv, sker i puberteten, da ungdommen bortkaster deres barnlige umiddelbarhed (ibid., p. 68). De eksistentielle vilkår vil jeg nævne senere i dette afsnit. Kierkegaard placerer spidsborgeren i den sanselige verden alene, fordi spidsborgeren mangler et selv, for så vidt at hans levedage går med travlhed, pligter, arbejde og vane - han lever i en illusion i Kierkegaards øjne (Kierkegaard, 1994b, p. 28). Jeg forholder mig til illusionen, som den virken på spidsborgeren, der forhindrer ham i at indse at han er spidsborger, og som får ham til at tro at han eksisterer, fordi han lever op til massens forventninger og moralkrav. Jeg vil mene at illusionen forstærkes af spidsborgerens travlhed, pligter, arbejde og vane. For mig forsøger illusionen hele tiden at holde ham i gang og det sker ved hele tiden at fokusere hans tanker mod den næste gerning, som derfor forhindrer ham i at reflektere og indse de eksistentielle vilkår, som spidsborgeren er under. Det er derfor Kierkegaard skriver: "*Af alle latterlige Ting forekommer det mig at være det allerlatterligste at have travlt i Verden, at være en Mand, der er rask til sin Mad og rask til sin Gjerning.*" (Ibid.). Kierkegaard fortsætter sætningen med at ønske spidsborgeren ubehagelige hændelser, men kun for at forstyrre deres tilstand af eksistentiel bevidstløshed (ibid.). Men årsagerne til at spidsborgeren ikke indser sin tilstand skyldes, ifølge Kierkegaard, at:

- Spidsborgeren har travlt i verden og giver ikke sig selv mulighed for at forholde sig til sig selv, som jeg har forklaret foroven.
- Selvet ikke er et behov eller en mangelvare for at leve livet (Kierkegaard, 2011, p. 38).
- Selvet er farligt at bedrive sig i og dette til dels pga. den oplevede stigende fortvivelse, mens man forsøger at opnå en eksistentiel bevidsthed (ibid.).

Den sidste årsag mener jeg kan fortolkes som en frygt for at tabe sig selv, hvilket er lidt komisk, når man betragter spidsborgeren som negationen af et selv. Dette kan muligvis skyldes indbildningen fra illusionen, jeg nævnte tidligere.

For Kierkegaard bidrager alle tre årsager til at spidsborgeren gør som der forventes der bliver gjort at mennesket - "*beskæftiget med det timelige, gifte sig, avle børn, være æret og anset.*" (ibid.).

Nu vil jeg fokusere på de eksistentielle vilkår, som lovet for oven. Kierkegaard opstiller bl.a. vilkårene frihed, valg, mulighed, angst og ansvar. Jeg vil beskæftige mig nærmere med disse fem vilkår og hvordan fire af vilkårene er i fravær hos spidsborgeren. De fire vilkår som er fraværende hos spidsborgeren er friheden, valget, muligheden og ansvaret.

Jeg vil understrege at frihed ikke skal forstås som hos mennesker, der løber frit rundt uden kæder omkring anklerne, men derimod som Kierkegaard forstår det, som friheden til at se på både det gode og det onde og at denne frihed til at se forskellen fordrer til at friheden er god (Kierkegaard, 1994b, bd. 3, p. 163). Han fortsætter og siger at frihed kun kan virkeliggøres, hvis den er god, fordi frihed ikke findes i det onde, da den bliver til ufrihed og det fører videre til at man ikke kan se forskellen mellem god og ond (ibid.). Jeg vil omformulere det til at hvis man står overfor valget mellem godt og ondt, så er valget ikke ligegyldigt eller ligegodt, og derfor ender man i det godes retning. Friheden i følge mig derfor at være i stand til at se forholdet mellem det gode og det onde. Hvis jeg forbinder det til spidsborgeren, så fejler spidsborgeren i denne henseende med at være i besiddelse af frihed. Jeg vil mene det ikke skyldes at spidsborgeren er ufri, men at friheden ikke ses som en mulighed til at starte med og derfor er spidsborgeren ikke i stand til at se forskel mellem godt og ondt. Jeg vil mene at Kierkegaard bruger dikotomien mellem godt og ondt, som en skabelon eftersom friheden mere koncentrere sig om forholdet til valgene, hvor valgene Kierkegaard nævner er godt og ondt (ibid.). Friheden for Kierkegaard ligger i forholdet mellem nødvendighed og mulighed, hvor friheden opstår i mulighedsens vold og kan kun findes i forholdet til et menneskets situation (nødvendigheden) og mulighederne som byder sig (Lübcke, 2010, p. 376).

Kierkegaard selv ser derudover at spidsborgeren mangler muligheden, da mulighederne ikke kan manifestere sig pga. enten nødvendighed (Jeg læser det som at spidsborgeren gør sit liv af nød og sandsynlighed og ikke af valg) eller trivialitet (Som jeg forstår som at spidsborgeren ikke har fantasi til at gøre noget ud over det allerede erfarede) (Kierkegaard, 2011, pp. 46-47). Jeg vil uddybe dette forhold mellem mulighed og nødvendighed. For Kierkegaard bliver virkeligheden bygget op af mulighed og nødvendighed (ibid., p. 42). Han opstiller mulighed som det uendelige ved muligheden

og nødvendigheden som det endelige (ibid., p. 41). For at mennesket skal blive sit selv må han have en forbindelse til begge dele og ikke lade sig underkue af den ene frem for den anden (ibid.). Hvis mennesket er ren mulighed, bliver han vandrende til evig tid uden at finde en mulighed, som han kan gøre nødvendig, og hvis mennesket er ren nødvendighed bliver han åndløs, som spidsborgeren, siger Kierkegaard (ibid., p. 46). Han mener at spidsborgeren i sin nødvendighed ikke har fantasi (og i fantasien ses muligheder uendeligt) og kan derfor ikke bryde ud af det trivielle (ibid.). Af disse årsager konkluderer jeg at friheden og valget derfor forbigår spidsborgeren, til trods for deres, i mine øjne, åbenlyse fremtrædelse. Jeg mener at det er åbenlyst, da spidsborgeren kan gå den samme rute til og fra arbejde, men han indser ikke at han har muligheden for at vælge denne rute - han tager ruten pga. trivialitet eller nødvendighed.

Men jeg tænker at disse to begrundelser er ikke tilfredsstillende alene. Jeg vil minde læseren om at spidsborgeren nok er *en masse*, men det er ikke ens betydende med at det er den eneste type menneske, som findes i samfundet. Jeg mener når spidsborgeren ser folk (æstetikere, etikere, religiøse osv.), som på den ene eller anden måde afviger fra normen, så er trivialitet og nødvendighed ikke nok til at forklare, hvad der holder spidsborgeren fra at imitere deres opførsel. Jeg finder svaret hos Kierkegaards angststudtryk, men jeg må forstå mere grundlæggende hvad Kierkegaard mener er et menneske før jeg kan forstå angst.

Kierkegaard opstiller mennesket, som bestående af en krop og en ånd. For ham er kroppen jordbundet på samme måde som dyret er, og ånden er "*...drømmende i mennesket*" (Kierkegaard, 1994c, p. 135). I denne sammenhæng vil jeg fortolke ånden, som det frie væsen, der præsenterer mulighed for os. Når Kierkegaard bruger termet ånd, skyldes det at hans forfatterskab altid fører mod Gud, som netop er åndelig (Kierkegaard, 2011, pp. 46-47). Fordi Kierkegaard deler mennesket op i to dele, vil mennesket det opleve en splittelse mellem at ville det instinktive (som kroppen repræsenterer), men tilbageholdes af muligheden (som ånden repræsenterer og i denne sammenhæng tænker jeg at tilbageholdelsen er moralsk), og at ville muligheden, men tilbageholdes instinktivt (Her tænker jeg på kroppens ønske efter konformitet og vane) (Kierkegaard, 1994c, p. 135.). Det er her Kierkegaard mener at mennesket oplever angst (Ibid.). Han fortsætter med at kigge på ånden og siger at vi ser åndens virkelighed gennem den drømmende ånd uden at den er realiseret (ibid., p. 136). På samme måde forestiller jeg mig at Kierkegaard ser at muligheden er en mulighed indtil den vælges. Kierkegaard forklarer at denne drømmende tilstand viser muligheden, og at muligheden skræmmer, fordi mennesket indser sin tilstand af intethed (ibid.). Intethed betyder at han antager f.eks. hos spidsborgeren at spidsborgeren ser muligheder uden at vælge og derfor

vælger spidsborgeren intet og vender tilbage til nødvendigheden helt (ibid.). Kierkegaard konkluderer at dette udgør angsten - det ubesluttede i muligheden er intet og i henhold til spidsborgeren fortsætter han med at sige at spidsborgeren ikke kan genkende angst og derfor benytter sig af konkrete eksempler, som definerer frygt (ibid., p. 137). Jeg vil mene at Kierkegaard prøver at sige at spidsborgeren oplever angst, men kan ikke forstå at det er angst og afskriver det til at være frygt.

For at opsamle på gennemgangen af menneskets indhold kan jeg konkludere at angsten er en overrumpling af friheden og dets muligheder og derfor tyer spidsborgeren til det trivielle og vante. Jeg tænker at spidsborgeren, i et forsøg på at komme væk fra ansvaret af sin frihed, må bortkaste angsten med nødvendigheder, der er bestemt for ham og at alt dette endda sker uden at han er bevidst om det. Kierkegaard omtaler spidsborgeren, som kældereren i en metafor for menneskets ånd, som er et hus: "*... så er desværre dette sørgelige og latterlige de fleste menneskers tilfælde, at de i deres eget hus foretrækker at bo i kælderen... det er, i det sanseliges bestemmelser.*" (Kierkegaard, 2011, p. 49).

Næste trin i dette afsnit, er for mig at forsøge at gøre spidsborgeren nutidig og placerer ham i teknologiske kontekster, som forstået ud fra Verbeek. Jeg gør dette for at kunne fremhæve nogle af spidsborgerens kvaliteter, i den sammenhæng jeg søger ham som idealtype. I henhold til Kierkegaards egen beskrivelse af spidsborgeren, som værende et travlt væsen (Kierkegaard, 1994b, p. 28) vil jeg mene at spidsborgeren lever i bedste velgående. Hvis vi kigger på det danske sprog alene, kan vi se at ord som 'stress', 'overanstrengelse' og 'overbelastning' dukker hyppigt op i vores samtaler, når vi skal beskrive en hektisk hverdag. Jeg vil argumentere for at ordene indikerer en tendens, hvor vi presser os selv mentalt og fysisk mere end vores kroppe kan tåle og ender med at få stress eller overbelastninger. Jeg påstår at de ord er repræsenterer en travlhed i dagligdagen. F.eks. at vågne op, gå i bad, spise morgenmad, tage på arbejde, tjekke sin mail, have fire forskellige opgaver på arbejdet på samme tid, hente børn fra skolen, en times træning for at holde sig i form, så konen ikke synes at manden ser lidt slatten ud, aftensmad, hjælpe børn med lektier, i seng og gentag mønstret dagen efter, fordi den næste opgave, som han kan tage fat på, står altid klar. Eksemplet demonstrerer en kontinuitet af gentagne opgaver, der danner grundlag for vane og mængden af daglige opgaver danner grundlag for min argumentation om travlhedens bidrag til stress og overbelastning.

Jeg hentyder ikke til at alle har denne hverdag, men jeg pointerer at vores samfund er bygget op omkring disse gentagelser. Skolen skal fyldes op med børn fem dage i ugen og det samme med arbejdspladserne og deres arbejdere. Supermarkeder fyldes op med shoppere i åbningstiden osv. Mit argument vil påstå at spidsborgeren samfundsmæssigt stadigvæk findes og at der er en betydelig mængde af dem. Men modsat Kierkegaards opfattelse af spidsborgeren, vil jeg mene han har en essentiel betydning for samfundets fortsatte funktionalitet og det sker igennem den travlhed spidsborgeren bringer. Jeg finder det relevant at inkludere travlhed i spidsborgeren, da det kan skærpe spidsborgerens forbliven af spidsborgeren, ved at travlheden i nutiden er øget.

Omvendt kan jeg argumentere for at samfundet i dag bygger op omkring valgmuligheder, omend forstået konkrete, såsom valg af morgenmadsprodukter og valg af fremtidigt studie på universitetet, men ikke desto mindre er det valg, som stiller os over for muligheden for at forholde os selv til det andet. Eller som jeg vil mene Kierkegaard vil forklare det, vil vi i det små valg havde kunne vælge at blive opmærksom på Gud i stedet for valget, der er for øjnene af os (Kierkegaard, 2011, pp. 46-47). For eksempel forventes vi ikke længere at følge i forældrenes fodspor og har derfor mulighed for at bryde med tradition og normer, som er fastlagt af vores forældre. Dette brud vil jeg mene giver anledning til eftertænksomhed og indsigt i sit selv og sine egne valg og i sidste ende selvrealisering. I denne henseende vil jeg mene at spidsborgeren har lettere ved at bryde ud af sin spidsborgertilstand. Jeg vil i et andet afsnit diskutere om det omfang, som teknologien har bidraget med til denne øgning af eftertænksomhed.

Hvis mit argument med valgmuligheder skal fungere, må der ikke kun være tale om de muligheder, som er i verdenen (såsom muligheden for at vælge en energikilde til sin bolig), men også de indre muligheder - dem som er åndens virkelighed, som ikke er realiseret i nødvendigheden (Kierkegaard, 1994c, p. 136). Det vil sige at de valgmuligheder af f.eks. energikilder til boligen i sig selv ikke kan bruges som mit argument til at bekræfte at det er lettere at blive selvbevidst og dermed ikke være spidsborger længere. Men jeg forholder mig heller ikke til valgene i verden alene, men derimod de reflekterede valg af den bestemte energikilde, hvor mennesket ser sig selv i valget og forholder sig til sig selv og muligheden for hånden. Jeg vil dog ikke udelukke at valgene i verden er ubrugelige, eftersom nogle af valgene her i livet fordrer større beslutningstagen end andre (Her ser jeg valget af en uddannelse, som et fint eksempel uddannelse). Det betyder at jeg ser nogle af valgene som forstærkende for selvrefleksionen. For mit argument om samfundets valgmuligheder til mennesket og deres igangsættelse af eftertænksomhed, betyder det at argumentet er plausibelt, hvis

mulighederne omhandler emner, som tvinger mennesket til at placere sig selv i forholdet til muligheden og dermed gøre dem mere eftertænksomme.

Jeg har ført argumenter fra begge sider frem - både om spidsborgeren har sværere eller lettere ved at befinde sig i verdenen. Kierkegaard så selv spidsborgeren som en negativ figur, som folk skulle bryde ud af for at blive til autentiske individer (Kierkegaard, 1994a, p. 113). Min kritik til Kierkegaard vil lyde på, at hvis alle bliver til autentiske individer, ville det ikke resultere i at autentiske mennesker bliver en ny norm? Og hvordan ville det være muligt at bryde ud og være sig selv autentisk, når alle andre gør det samme? Jeg undrer mig fordi jeg erindrer en bog, som havde dette set-up som historie. Hovedrollen kunne ikke finde ud af hvem han selv var, fordi alle omkring ham var unikke og han havde ikke noget at spejle sig op ad. Min kritik slutter her og jeg vil nu beskæftige mig med overvejelserne om teknologiens indflydelse på spidsborgeren og opsummere de punkter jeg vil fremhæve i spidsborgeren som en idealtipe.

Kierkegaard så som sagt spidsborgeren som en negativ figur og jeg vil påstå at han også ville se teknologi som værende negativ i forbindelse med spidsborgeren. Jeg erindrer en fortælling af Kierkegaard, som jeg desværre ikke har kunne opdrive en kilde på, som omhandler en rig mand, der kører karet med lygter til at lyse frem ad. Den rige mand får klarsyn for vejen frem, men mister synet til stjernerne, som skulle repræsenterer den uendelige udsigt og denne fortælling kunne godt reflektere Kierkegaards holdning til teknologi.

Jeg baserer dog ikke min påstand på denne fortælling eller nogen som helst af Kierkegaards tekster, men jeg prøver at sammenfatte en forbindelse mellem teknologi og spidsborgeren, hvor mit udgangspunkt er at hvis spidsborgeren er en negativ figur, og at teknologi fremmer spidsborgeren, så vil teknologien også selv have negativ værdi. Det der vil gøre teknologi negativ ville, for mig, skyldes en fremhævelse af spidsborgerens karakteristika, såsom travlhed og mangel på refleksion. Det er muligt når jeg fokuserer på teknologi som forstået af Verbeek, men først vil jeg stille nogle tendenser hos teknologier op. Blandt en teknologis mange facetter som værende udviklet, fremadrettet, udfordret og diskutabel, er der også en facet, som forholder sig til teknologiens nemhed. Denne nemhed er en standardisering af opgaver i vores hverdag, som finder sted takket været en avancering af teknologi. Nemheden har til formål at skulle lade os overgive større og sværere teknik eller kompetence til teknologien og give plads til at vi kan udfolde kompetencer og fokuserer vores kræfter andetsteds. Mit argument er at teknologiens produkter, der gør vores

hverdag nemmere, også kan siges at give os mere travlhed, hvilket forbinder spidsborgeren og teknologien på et punkt. Her tænker jeg på to teknologier som GPS'en, som overtager geografikortets funktion og som den elektriske tandbørste, der overtager armens bevægelse. Med det første eksempel mener jeg at GPS'en sikrer sig at bilisten ikke farer vild, og at bilisten, derfor ikke har behov for at lære vejenes form eller småbyers navne, sådan som Marcuse også stiller et eksempel op (Marcuse, 1941, p. 420). Det giver bilisten tid til at koncentrere sig om andre ting, som igen kan være andre teknologier eller aktiviteter, som kan medføre travlhed. I henhold til Verbeek vil min brug af teknologi virke overensstemmende med hans, eftersom teknologien er i stand til at influere vores adfærd (Verbeek, 2011, p. 122) til netop enten at holde os beskæftiget med teknologien eller at overlade opgaver til teknologien og give os plads til at beskæftige os andetsteds. I forbindelse med spidsborgeren vil det mest nærværende element, at nævne fra Verbeek, være teknologiers evne til at besidde multistabilitet (ibid. p. 9). Jeg vil ikke mene at Kierkegaards spidsborger er i stand til at opleve denne multistabilitet, men kun gøre brug af én af en teknologisk stabilitet og dette skyldes at spidsborgeren ikke har fantasi til at opleve teknologi anderledes end fra massens brug af teknologien.

Jeg er nødt til at understrege at det er mit bud på Kierkegaards holdning til teknologi og at jeg derfor også må bevise at teknologier har positiv værdi og kan hjælpe med at fremme eksistensen af andre af Kierkegaards figurer. Hvis jeg bruger Gutenbergs trykpresse som et eksempel, vil den teknologi bevise min pointe ved at den gav os nye muligheder for deling af viden, gav os muligheden for en akkumulering af viden på langt kortere tid end tidligere formået og gjorde flere i befolkningen i stand til at kunne fortolke tekster selv. Denne teknologi ville Kierkegaard dermed se som positiv i mine øjne, eftersom den fordrer mennesket til at udvide sit intellekt og forståelsesrammer, som i sidste ende kan føre til en selvrealisering.

Som afslutning på afsnittet vil jeg opsummere de vigtigste pointer, som jeg tager videre til senere afsnit og vurdere om disse pointer hos spidsborgeren er tilstrækkelige til at kalde spidsborgeren for en idealtipe.

Spidsborgeren er underkastet sig en travlhed ifølge Kierkegaard (Kierkegaard, 1994b, p. 28). Han forklarer at det skyldes menneskets angst, som spidsborgeren flygter fra, ved at beskæftige sig med det timelige (Kierkegaard, 1994c, p. 136). Derudover siger Kierkegaard også at spidsborgeren har

ingen autenticitet, da han følger normen og ikke oplever sig eget selv og dette skyldes at han ikke er i stand til at forholde sig til sig selv (Kierkegaard, 2011, p. 38).

Det er disse punkter som jeg vil fremhæve hos spidsborgeren som en idealtipe, omend denne idealtipe ikke er ønskværdig at stræbe efter. Der forekommer ikke nogen form for modsigelser blandt disse tre punkter, som er travlheden, angsten og manglen på autenticitet, men derimod er der en direkte forbindelse mellem dem. Jeg godtager spidsborgeren som en idealtipe på dette grundlag og på grund af de enkeltstående fænomener jeg har sat spidsborgeren i. Her tænker jeg spidsborgeren eksistens i nutiden og hans ageren med teknologier.

Med det på plads, tager jeg afsked med Kierkegaard for nu og vender tilbage til hans spidsborger efter næste afsnit, som jeg vil benytte på Sennetts håndværker.

Operationaliseret håndværker

Håndværkeren er et menneske, som er opstillet af sociologen Richard Sennett i en af sine nyeste bøger "Håndværkeren" (Sennett, 2009). Jeg vil have håndværkeren til at repræsentere en mere nærgående forståelse af mennesket modsat Kierkegaards dybdegående forståelse - denne påstand uddyber jeg i næste afsnit. Jeg vil først i et andet afsnit se på hvordan de to idealtyper forholder sig til hinanden og agerer sammen. Men før jeg fortsætter vil jeg gerne afklare termet 'håndværker'. Sennett afviser at der er tale om smedens manuelle håndværk, og at det derimod er håndværkmæssighed, som bygger på en færdighed, der er udviklet til et højere niveau (ibid., p. 30). Sennetts håndværker omfatter derfor et langt større skare af menneske - lige fra musikeren og arkæologer, til elektriker og husmoren (ibid., p. 29). I dette afsnit vil jeg beskæftige mig med håndværkeren, færdigheder og hans besættelse af håndværket.

Sennett finder mennesket fascinerende ved vores evne til at blive forført af vores undren, nysgerrighed og spænding og det fører til tider til en grænse, der gør skade på os og derfor er det fascinerende (Ibid., p. 12). Han fremfører et eksempel med Manhattan- og Los Alamos-projektet med udviklingen af masseødelæggelsevåbnet 'atombomben', som et glimrende, omend drastisk eksempel (ibid.). Det faktum at vi kan gribes af undren og fordybe os i et projekt til en sådan grad at det større billede ikke kan ses, betyder for Sennett at den griber fat i os og involveres os med liv og sjæl. Han erklærer at det er dette engagement, som er det essentielle håndværkeren repræsenterer - et praktisk engagement (ibid., p. 30).

Sennett lægger ud med at redegøre for Hannah Arendts to typer af mennesker, som danner to dimensioner hos mennesket (ibid., p. 16). Typerne er homo faber, som det skabende menneske og animal laborens, det arbejdende dyr (ibid.). Sennett er uenig i denne overbevisning, da Arendt nedprioriterer animal laborens opgave og sætter homo faber efter arbejdet (ibid., p. 16). Ifølge Sennett ender distinktionen med at skade homo faberen, da hovedet mister forståelseevne og ekspressivitet uden hånden (ibid., p. 30). For Sennett findes denne adskillelse ikke, da tænkningen kan finde sted under arbejdet med både materialet og med andre folk og derfor udreder han, med håndværkeren, at animal laborens er et arbejdende (menneske)dyr. For ham har dette væsen håndværksmæssige færdigheder og besidder håndværkerens ånd og er dermed ikke længere dyrisk, som Sennett mener Arendt ville have opstillet det, men bliver derimod menneskelig (ibid., p. 287).

Håndværkeren, som Sennett præsenterer ham, engagerer sig i det materialistiske, men ikke som forstået i almindelighed (ibid., p. 17). Han mener at i almindelig gængs tale forstås materialisme, som forbrugerens grådige behov for de materielle ting, til en sådan grad at de virker vigtigere end medmenneskelighed (ibid.). Sennett gør op med denne forståelse og mener at vi er nødt til at få den forklaret, da materialismen spiller en nøglerolle hos håndværkeren (ibid.). Hans forklaring lyder på at udtrykkets negative udformning skyldes tingenes afspejling af en persons sociale normer og økonomiske interesser (ibid.). Han erklærer at materialerne dømmes som ikke-værdige i sig selv, og mere på hvad de symboliserer. Jeg kan tænke på et eksempel med modetøj, hvor designet og materialerne, koster minimalt, men tøjet i sig selv sælges langt dyrere og prisen på tøjet medfører en social udstråling af luksuriøsitet og rigdom, i stedet for at se det som et stykke tøj i sig selv. For Sennett opfanger den positive forståelse tingenes egenskaber og gennem nysgerrighed giver det os mulighed for at tage ved lære af tingene (ibid.). Ting såsom hvordan en fisk kan steges optimalt, hvilke træsorter er pæneste eller mere hårdføre end andre osv. er nogle af Sennetts eksempler (ibid.). Det er denne forståelse af materialisme Sennett søger, og som videre afføder sig en tilfredsstillelse af sanserne (ibid.). Han får sågar forståelsen til at omfavne en nysgerrighed om hvorfor tingene kan skabe sociale og økonomiske værdier og dermed omfavner den positive forståelse også den negative forståelse af ordet materialisme (ibid.). Jeg forstår det ikke som at den negative forståelse bliver positiv, men derimod at den positive forståelse *anskuer* den negative forståelse frem for *praktisere* den negative forståelse og derfor ser den bagom den negative forståelse.

Sennett forstår en færdighed, som en tilegnelse gennem erfaring og rutine, hvor gentagelsen langsomt lægger grund til en stærkere forståelse og mestring af færdigheden (ibid., p. 47). Han fremlægger en færdigheds forløb, hvor startmålet blot er at få færdigheden til at fungere og jo bedre en færdighed bliver, desto tættere når man på mestring af færdigheden (ibid., p. 30). I denne formning af færdigheder, ser Sennett at der sker to udviklinger, hvor den ene udvikling er fra færdighedens mekaniske aktivitet til en bevidsthed om hvad man kan præstere med færdigheden og hvor godt man kan strække sig (ibid.). Jeg antager at der er tale om en kropslig bevidsthed, hvor krop og bevidsthed er i overensstemmelse, og dermed vurderer bevidstheden ikke over eller under evne og kroppen agerer på samme måde hverken over eller under evne og de to derfor er i korrespondance. Den anden udviklingen, for Sennett, er fra bestræbelsen efter gentagende succes med færdigheden til et større udsyn af problemer foran færdigheden - overblikket (ibid.). Han konkluderer at resultatet af udviklingen og mestringen af en færdighed bliver en forankring i virkeligheden, hvor virkeligheden er blevet håndgribelig, og en følelse af stolthed i ens liv (ibid., p. 31). For mig at se, betyder det at man har viden om sin egen evne med det materielle og at det materielle er forbundet til virkeligheden, som man i sidste ende finder håndgribelig gennem færdigheden.

For et menneske, mener Sennett, at en færdighed kan have sin opstart fra barndommen og at den formes igennem leg (ibid., p. 270). Han skriver: "*I legens mere åbne rum, for eksempel når et barn fingerer ved et stykke filt, er det sansestimuli, der dominerer. Barnet leger med filten, eksperimenterer med de, og dialogen med de materielle genstande kan tage sin begyndelse.*" (ibid.). Jeg forstår det som om færdigheder fra legen med tingene kan være grundstammen for et håndværk og at børns leg derfor kan ses som tidlige eksperimenter med håndværksmæssighed. Sennett argumenterer for at barnet udfører et teknisk stykke arbejde med de materielle genstande, og de materielle genstande, i forlængelse af den materielle virkelighed, viser barnet hvordan de fungerer (ibid., p. 273). Min pointe med at nævne barnets leg som forbundet til håndværket, skyldes den naturlige udvikling børn oplever, som de bliver ældre og hvordan den samme udvikling finder sted hos håndværkerens færdigheder. Sennett finder inspiration fra Erik Eriksons teorier om barnets interaktion med legetøj og beretter om hvordan kedsomhed rammer barnet, når legene og legetøjet bliver kedeligt og for simpelt barnet (ibid., p. 274). Sennett mener at barnet oplever kedsomhed, fordi barnet har lært rutinen med legetøjet og at det i mellemtiden er blevet nemmere for barnet at forstå legetøjet og at det nu er til en grad, hvor det nu anskues som for simpelt og derfor kedeligt (ibid.). Han fortsætter og siger at kedsomheden resulterer i at legetøjet kritiseres, men genskabes

mere kompliceret af barnet til ny fornøjelse (ibid.). Jeg forestiller mig at LEGO-klodser er ideelle i denne forbindelse, da de kan nedbrydes og genopbygges konstant mere kompliceret end før af barnet. På samme måde ser Sennett at processen findes hos håndværkeren - både som ophav og parallel til håndværkeren (ibid.).

Jeg har lagt mærke til et at bogens begreber 'håndværksmæssighed' og rent sprogligt finder jeg finder udtrykket for vagt til at kunne blive benyttet til at forklare håndværkerens ønske om at gøre et stykke arbejde godt (ibid., p. 245). Jeg vil i stedet henvise læseren til original sprogets ord 'craftsmanship' (se originalversion af Sennett, 2009, p. 241), som ordet er blevet oversat fra. Her kan jeg associere ordet med andre ord, som har samme endelse med 'ship', såsom 'companionship', 'internship' og 'championship'. Jeg siger ikke craftsmanship deler semantik med championship, men at der med endelsen 'ship' opstår en essentiel abstraktion af et koncept, hvori en figur kan opstå som repræsentant for konceptet. 'Companion', 'intern' og 'champion' hører under deres 'ship'. Min pointe med denne vending er at det danske ord 'håndværksmæssighed' udledes fra 'craftsmanship', men oversættelsen lyder mest af alt forvirrende af to årsager:

1. Ordet har to endelser på sig, med både 'mæssig' og 'hed' bag efter 'håndværk'. Jeg er bevidst om at disse to endelser kan slås sammen og blive til én endelse, som det kan ses hos 'regelmæssighed', men oversættelsen er ikke tydelig omkring denne distinktion.
2. Ordet har mistet sin repræsenterende figur i oversættelsen. Fra 'craftsmanship', hvor 'craftsman' er figuren, bliver 'håndværksmæssighed' repræsenteret af håndværket (craft) og ikke håndværkeren (craftsman).

Alternativt vil jeg foreslå håndværkeri, håndværkerhed, håndværkerskab for at inkludere repræsentanten 'håndværker' i ordet, men i dette speciale vil jeg holde mig til den nuværende oversættelse og nøjes med denne indsigelse af oversættelsen.

Som nævnt for oven vurderer Sennett at håndværksmæssighed er drevet af kvaliteten af arbejdet (ibid., p.245). For at opnå denne kvalitet mener Sennett at der skal tre evner til som er 1. evnen til at lokalisere, 2. evnen til at stille spørgsmål og 3. evnen til at åbne op for problemet (ibid., p. 278). Han forklarer at 1. lokaliseringen dækker over en evne til at pinpointe, hvor det vigtige i håndværksmæssigheden sker (ibid.). For mig betyder det at en guitarists håndværksmæssighed skal lokaliseres i fingerspidserne, hvor kontakten mellem guitaristen og guitareren finder sted, mens Sennett selv nævner en glaspuster, der skal lokalisere sin håndværksmæssighed for enden af blæsepiben, hvor glasset formes (ibid., p. 279). Han specificerer at der er tale om en evne til at

lokalisere et fokuspunkt (et sted hvor håndværk og håndværker er forbundet) og dette oftes er på baggrund af sensorisk stimulation. Med evnen til at stille spørgsmål mener Sennett at det er i forhold til materialet (ibid.). Han mener at det kommer efter lokaliseringen af fokuspunktet, hvor nysgerrigheden undersøger muligheder uden at få noget endeligt afklaret eller fastlagt (ibid., p. 280). Man dvæler, vil jeg mene, ved spørgsmålet om hvad end der er fokuspunktet. Den sidste evne som Sennett præsenterer, fokuserer på forandring, eller rettere sagt at forsøge at løse et problem på en ny måde, frem for at forsøge at løse det på samme måde som man tidligere har forsøgt (ibid.). Jeg tolker dette som at problemet og tingen kan gøres på en ny måde og dermed rykkes fra én vane til en anden vane. Disse tre evner bunder, ifølge Sennett, i et behov for at undgå kedsomhed og det sker kun ved at en rutine skiftes eller skaber et nyt engagement mentalt (ibid.). På dette punkt minder evnen om barnets udvikling af færdigheder gennem leg, som jeg har nævnt foroven.

Igen vender jeg tilbage til Sennetts håndværksmæssighed, men denne gang er det hans forståelse af drivkraften i håndværkerens arbejde. Han mener at den består af den nærmeste besatte energi, som bruges til at producere en konkret genstand eller bruges til at udvikle en færdighed (ibid., p. 245). Jeg vil gerne understrege at besat energi ikke refererer til en fysik kraft fra naturen, som kinetisk og mekanisk energi er det, men derimod vores egen indskud af energi - vores egen handlen og engagement i et projekt (ibid.). Sennett er tvetydig omkring udtrykket og behandler også besat energi som besættelse (ibid., pp. 245-246). Jeg vil ikke mene at det skyldes en forvirrende oversættelse denne gang, men derimod at forfatteren selv ikke skelner mellem de to ord. Han fortsætter ufortrødent med at benytte termet besættelse om f.eks. arbejderens perfektionisme (ibid., p. 254). Han mener dog at besættelsen ligger bag drivkraft til at lave kvalitet i arbejdet og at besættelsen skal behandles rigtigt for at nå dette mål (ibid., pp. 245-246). Derfor vil jeg fortsætte med at benytte ordet besættelse.

Sennett udlægger besættelsen, som på engelsk er 'obsession' (se originalversion af Sennett, 2008, p. 254), som en forbindelse til mentaliteten med at noget "er godt og ikke godt nok" (ibid., p. 246). Han mener at det er et begær efter total kvalitetskontrol, som ikke vil acceptere selv enkelte eller mindre fejl i en enhed eller det generiske (Sennett bruger et eksempel om enkelte lommeregnerbatterier, der var gået i brand, men at dette ikke bør skabe utilfredshed blandt brugerne, men at det stadigvæk gør dette) - Besættelsen omfavner alle tilfældene i et håndværk (ibid.). Det lyder ekstremt i mine ører at besættelsen skulle gå så vidt i omfavnelsen og detaljen,

men Sennett siger at årsagen kan findes i den følelse af stolthed over et produkt vi konstant stræber efter at opnå (ibid., p. 247). Han mener at kvaliteten er en afspejling af os selv og vores evner, som aldrig må falme og heraf opstår mentaliteten om "ikke godt nok" (ibid.). Jeg vil forklare det som om håndværket styrer håndværkeren til at fortsætte sit arbejde gennem besættelsen og det gør håndværket ved at håne håndværkeren, hvis det ikke er godt nok - andre håndværkere kan også håne håndværkeren. Det betyder for mig at samtidigt med at besættelsen driver håndværkeren frem mod et kvalitativt mål, som belønnes med følelsen af stolthed, skræmmer det ham også fra at være lempelig og doven, hvilket straffer ham med skam.

For Sennett besidder besættelsen to farer: Den kan dominere andre eller frigøre sig fra dem (ibid.). For ham dominerer besættelsen ved at en håndværker har mere besat energi i et projekt end andre og håndværkeren ser medarbejdere som modspillere, der trækker ham ned (ibid., p. 253) og besættelsen frigøre ved at håndværkeren fremmer sine egne evner og er uafhængig fra andre i hans profession, og er på samme tid ikke i stand til at dele viden eller evner videre - tavs viden (ibid., p. 250).

Men Sennett bemærker at besættelsen ikke ville være en god drivkraft til at arbejdet godt, hvis den kun skabte disse negative dimensioner (ibid.). Det er dens positive side som skal fremmes, da "*Folk drives i deres arbejdsliv til at producere i overflod*", som er Sennetts fortolkning på hvad han senere får præsenteret som 'kaldet' (ibid., p. 265). Han lader sig inspirere af Max Webers forståelse af det tyske ord 'Beruf' og dets to betydninger, som er 1. et stigende tiltag af viden og færdigheder og 2. på samme tid et tiltag i bekræftelse af at dette ene kald er håndværkerens vej i livet (ibid.). Dette kald kommer indefra og kaldets kilde manifesteres gennem små ikke-alt-overskyggende bestræbelser, som stadigvæk er disciplinære (ibid.). Jeg opsummerer det til at dække over rutiner.

For Sennett skal denne opståen af det indre kald i mellemtiden kontrolleres løbende af håndværkeren selv for at holde kaldet i live, og for dermed at virke forebyggende mod den konstante chance for negativ besættelse (ibid.). Han mener at håndværkeren bedre kan kontrollere kaldet, hvis hans opvækst byder på oplæring og social indoktrinering (ibid.).

Sennett konkluderer at når man formår at vende besættelsen til den positive side, opstår den gode håndværker og han har en konkret liste, der definerer hvad der gør håndværkeren god:

- Håndværkeren forstår betydningen af en skitse (ibid., p. 263). Skitsen skaber kun en støbeform, der tillader bøjelighed til når håndværkeren kommer længere i sin proces og lukker derfor ikke alle

muligheder af med sin skitse (ibid.). Jeg forstår det som at skitsen er ikke en færdig tegning, men initierende.

- Når der opstår begrænsning og betingelser ser håndværkeren deres positive værdi (ibid.). Sennett mener at forhindringer, som behandles som forhindringer får intet udbytte af dem, men behandles de derimod som muligheder, åbnes der for nye døre for håndværkeren (ibid.).

- Skulle der opstå problemer undervejs skal håndværkeren ikke forfølge problemet til et punkt, hvor det overskygger hele projektet (ibid.). Besættelsen af et problem kan opsluge håndværkeren og til en grad, der gør at andre områder forringes i forsøget på at udbedre problemet (som Sennett eksemplificerer med Wittgensteins forsøg på at opføre sit eget hus (ibid., p. 259)). Omvendt vil jeg mene at et problem ikke skal forlades det sekund det opstår, fordi det stadig er friskt og fuld af muligheder for løsninger. Sennetts pointe er at problemet ikke må skyldes perfektionisme, da det skaber et snævert syn og det taber et personligt præg, hvilket fører til næste punkt (ibid., p. 263).

- Håndværkeren undgår perfektionisme, hvis håndværkeren ender med en selvbevidst demonstration (ibid.). Han mener her at objektet skal behandles for dets egen skyld og ikke som en demonstration på håndværkerens evner (ibid.).

- Det er vigtigt at sige stop (ibid., p. 264). Sennett siger at der opstår et tidspunkt, hvor projektet kun forringes ved en øgning af arbejde. Dette tidspunkt kan opstå i det øjeblik hele projektet ønskes slettet - projektet fortrydes og det er aldrig hensigten hos håndværkeren (ibid.).

Jeg vil nu fortsætte med at sætte håndværkeren sammen med konkret teknologi som genstand for derefter at sætte håndværkeren sammen med Verbeeks forståelse af teknologi. I henhold til teknologi vil jeg mene at håndværkeren er den overskuende skaber, som i processen med at skabe et produkt også beriger sine egne færdigheder og nærmer sig langsomt en mesters niveau og det skyldes at håndværkeren løbende tillærer sig nye og forbedrede færdigheder (ibid., p. 30), som kan bidrage til udviklingen af en teknologi. Jeg vil sammenligne det med barnet, som udvikler sit legetøj for at tilpasse sig sit forhøjede niveau (ibid., p. 270). Hvis jeg bruger cyklen som eksempel på en teknologi og cyklisten som et eksempel på håndværkeren, vil jeg mene at de har et sammenspil og en vekselvirkning, hvor cyklisten, i en tilstand af kedsomhed fra rutine med at cykle, udfordrer cyklens evner og tester dens holdbarhed ved at stejle og tester dens grænser ved at se hvor godt greb hjulene har i skarpe sving. Som resultat må cyklisten tilpasse sin cykel til at kunne leve op til cyklens nye færdigheder (i dette eksempel er det at stejle på cyklen og at blive på cyklen i skarpe sving.). Denne tilpasning kan ske gennem bl.a. stærkere og lettere metaller, justering af

gearene eller at designe styret anderledes. Med denne tilpasning er cyklisten gået væk fra kedsomheden og ind i besættelsen og hvis han besættes uden at stræbe efter perfektionisme vil cyklen få forbedret sin kvalitet (ibid., p. 264). Jeg nævnte at det var en vekselvirkning og derfor betyder det også at cyklen, i sin udfordring, svarer cyklisten tilbage om den kan leve op til kravet. Cyklisten er ikke i stand til at forbedre cyklen, sine egne færdigheder eller at blive fanget af besættelsen, uden at cyklen svarer tilbage til cyklisten og dette vil cyklen gøre ved enten at briste eller klare cyklistens udfordring (når cyklen lander efter at have stejlet og kan klare stødet ved landingen). Jeg vil mene at teknologi derfor kan sammenlignes med håndværkerens færdigheder eller som en forlængelse af færdighedernes udfoldelse, eftersom teknologi også kan være et håndværk.

Verbeeks forståelse af teknologi afviger ikke langt for den forståelse jeg har præsenteret foroven, men der er dog nogle punkter, som jeg vil bemærke. Sennett opstiller et forhold mellem håndværker og håndværk som et intenderet samarbejde, hvor håndværkeren styrer målet med håndværket (ibid., p. 30) og jeg benyttede teknologi efter denne forståelse for oven. Men Verbeek ser ikke på det skabende forhold mellem teknologi og selvet, som forstået at der findes et pre-eksisterende subjekt, som skaber teknologi, men derimod at begge parter mødes og i mødet sker en transformation mellem menneske og teknologi, som ikke fandt sted før mødet, fordi teknologien medierer en handling igennem sin materialitet (Verbeek, 2011, p. 10). Et andet punkt jeg vil nævne er Sennetts brug af ordet prehension, som han benytter til at forklare, hvordan man begriber noget (både genstand og abstrakt tanke) (Sennett, 2009, p. 159). For Sennett opstår denne prehension i kroppen, før kroppen engagerer sig i objektet, som en forudsigelse (ibid.). Verbeek ville igen stille sig uenig, eftersom teknologi (objektet) har sin egen teknologiske intention og det er intention som medieres til mennesket, som derefter handler alt efter, hvordan han modtog medieringen (Verbeek, 2011, p. 9). Jeg ser denne uenighed munde ud i en diskussion om det er subjekt/menneske, som styrer objekt/teknologi (Sennetts holdning) eller om mennesket er forenet med teknologi og derfor ikke er i stand til at blive styret af andet end begge parter (Verbeeks holdning).

Jeg tilskriver mig Sennetts idé om håndværkerens gøren med håndværket og den vekslens som finder sted mellem besættelse og rutine (Jeg uddyber dette begreb i næste afsnit), som han fremstiller, og jeg tilskriver mig ideen da Sennett altid vender tilbage til at håndværkerens drift sker i kraft af egen motivation og en naturlig udvikling gennem vores opvækst og en social indoktrinering (ibid., p. 265). Men vigtigst af alt tilslutter jeg mig hans idé fordi han ikke gør håndværket til en passiv

figur, som lader sig blive brugt ubetinget af håndværkeren (ibid., p. 198). Til gengæld finder jeg Sennetts håndværker ufuldendt. Jeg mener at han mangler et vigtigt aspekt, som sker mellem besættelsen og rutinen (kedsomheden) og dette aspekt, mener jeg, kan findes hos Kierkegaards spidsborger. Jeg taler om travlhed, men for Sennett mangler han, i mine øjne, det sociale aspekt, forstået som social med samfundet og ikke med andre håndværkere. Denne pointe vil jeg tage op i det næste afsnit.

De facetter af håndværkeren som jeg vil fremhæve vil omhandle besættelsen, rutinen/kedsomheden og begæret om at lave kvalitet i arbejdet. Alle tre begreber vil jeg mene høre sammen sekvensielt og derfor er ingen af delene modsigende, eftersom de er kausalt forbundet. Jeg vil derfor mene at jeg har præsenteret håndværkeren som en idealtipe.

Jeg har nu gennemgået de to idealtyper 'spidsborgeren' og 'håndværkeren' og min definition af teknologi, som stammer fra Verbeeks opfattelse af teknologi. Nu vil jeg gå videre og kigge nærmere på forholdet imellem idealtyperne og hernæst teknologiens rolle i forholdet.

Idealtypenes relation

I dette afsnit vil jeg koncentrere mig om forholdet mellem spidsborgeren og håndværkeren, som idealtyper, som jeg har præsenteret dem. Jeg har ikke fundet nogen direkte sammenligning mellem hverken Kierkegaard og Sennett eller spidsborgeren og håndværkeren. Jeg formoder at dette skyldes Sennetts håndværker først er opstået i 2008 originalt og i 2009 på dansk (Sennett, 2009) og dermed har der kun været en tidsramme på otte år til at lave denne forbindelse.

I mit forsøg vil jeg undersøge deres sammenhæng, med ting som hvor de ligner hinanden, hvor de adskiller sig, om de komplementere hinanden eller kolliderer mod hinanden. Til at starte med vil jeg besvare spørgsmålet: Hvorfor disse to idealtyper?

Kierkegaards eksistentialisme og pragmatisme, som fremført af Sennett (ibid., p. 287) er normalt ikke to filosofiretninger, som man læser om i samme sammenhæng. Jeg vil mene at deres domæner er på to vidt forskellige områder. Kierkegaards eksistentialismen beskæftiger sig med selvet og vores tilstand som væsner, der eksisterer før vi er vores essens (Rocca, 2016, p. 173), og læner sig mere op ad livsfilosofi (Pahuus, 1998, pp. 18-19), hvorimod Sennetts pragmatisme beskæftiger sig med erfaringens og oplevelsens teknikker, der er med til at skabe menneskets sociale dimension (Sennett, 2009, p. 290). Modsat andre pragmatikere, som bruger det uklare ord 'experience' mener

Sennett at det kan opdeles til erfaring og oplevelse (ibid., p. 289). Min pointe er at jeg mener Sennett ikke beskæftiger sig med selvet, og Kierkegaard ikke arbejder med arbejdet, men derimod med selvet og religion (Rocca, 2016, p. 197 & 278). Det betyder dog ikke at der ikke findes krydsninger mellem de to idealtyper og det er disse jeg vil prøve på at finde i dette afsnit.

Som jeg nævnte i starten af det forrige afsnit, ser jeg Kierkegaards og Sennetts forståelse af mennesket, som værende dybdegående hos Kierkegaard og nærgående hos Sennett og jeg vil gerne redegøre for denne betydning. Kierkegaard beskæftiger sig sjældent med spidsborgeren, men spidsborgeren er en del af hans eksistentielle plan, hvor han går i dybden på menneskets selv med bl.a. fortvivlelsen (Kierkegaard, 2011, p. 38). Sennett beskæftiger sig til gengæld ikke med det eksistentielle i selvet, men han er derimod optaget af selvets engagement til håndværket (Sennett, 2009, p. 30) og han følger derfor håndværkeren, både igennem historien (ibid., p. 65) og med håndværkerens egen udvikling (ibid., p. 30). Derfor mener jeg at Sennett følger mennesket (eller i hvert fald håndværkeren) nærgående, da han går i detaljerne med håndværkerens liv og oplevelser (ibid., p. 246). Det er af denne årsag at jeg er overbevist om at disse to idealtyper kan repræsentere forskellige dimensioner i menneskets selv, men de kan også være i stand til at være i hinanden. En håndværker kan være spidsborger og omvendt.

Hvilke dele af idealtyperne går så igen? Som jeg har nævnt tidligere vil jeg have fokus på håndværkerens besættelse og rutine, men også hans kedsomhed vil blive brugbar. Jeg vil lade nogle af Sennetts andre begreber falde ind under disse tre, som for mig bliver hovedbegreber i dette speciale. Fra Kierkegaards spidsborger vil jeg fremhæve hans travlhed (Kierkegaard, 1994b, p. 28) og angst (Kierkegaard, 1994c, p. 137) som hovedpunkterne, og løbende vil mit formål med spidsborgeren være at undersøge, hvordan han kan agere som en håndværker og det vil jeg gøre ved at indsætte spidsborgeren i besættelsen og rutinen. Jeg vil med andre ord bruge Kierkegaards spidsborger på to måder.

Jeg vil starte med at behandle fremhævelsen af besættelse fra Sennetts håndværker. Som jeg nævnte tidligere medbringer håndværkmæssighedens tre evner som er i stand til at håndtere et stykke arbejde i besættelsen (Sennett, 2009, p. 246 & 278). Jeg opsummerer her at de tre evner er: evnen til lokalisering, evnen til at stille spørgsmålet som fører nysgerrighed med sig og evnen til at se problemet på ny og disse tre evner, vil jeg mene, er af teknisk og kreativ hengivelse til et håndværk og dét som danner grundlag for besættelsen (Ibid., p. 278). Sennett forklarer at evnerne har til

formål at skabe kvalitet, som vi kan føle stolthed over og det er selvom der er en risiko for at kvaliteten bagatelliseres som 'ikke godt nok' (ibid., p. 246). Jeg vil mene at håndværkeren er i live i besættelsen og kan mærke kaldet, som dikterer ham til at fortsætte, men jeg vil se om det også passer hvis jeg ser eksistentielt på sagen. Mit spørgsmål er hvor i håndværket findes det præg, den autenticitet, som fortæller os 'her har håndværkeren været', sådan som Pahuus forstår Kierkegaard (Pahuus, 1998, p. 72 & 74)? Mit svar ligger i bruddet med mentaliteten om at gøre et stykke arbejde 'godt, men ikke godt nok', som jeg mener kan fortolkes som et behov for en optimering, en raffinering eller indskydelse af mere besat energi (Sennett, 2009, p. 55). Det vil dog ikke stoppe spørgsmålet fra at genopstå om og om igen og at håndværkeren konstant ville vende tilbage til besættelsen for at optimere håndværket igen. Jeg foreslår at anskue håndværket, i stedet for som et produkt eller færdighed i sig selv, men derimod som håndværkerens mesterværk. Jeg mener med denne formulering at håndværkeren i dette scenario har opnået de ti tusinde timer af erfaring (Sennett, 2009, p. 30) og er blevet mester, hvor han har skabt et mesterværk. Før jeg fortsætter dette scenario er jeg nødt til at afklare hvad Sennett og jeg forstår ved ordet 'kvalitet', da det bliver afgørende for scenariet.

Sennett opstiller kvalitet i to forståelser, som er henholdsvis korrekthed og funktionalitet (ibid., p. 55). I endnu en af Sennetts narrativer, som denne gang omhandler en forfatter, står forfatteren over for et valg. Han kan lave den absolut rigtige manuskript, med rigtige ordlyde, korrekt placering af alle kommaer osv. og afleverer manuskriptet til tiden, så dets funktion (at blive læst) sker fyldest (ibid.). I det første valg vil hver fejl blive set som en forringelse af kvaliteten, men i det andet valg vil stræbelsen efter perfektion blive en fiasko (da manuskriptet ikke afleveres til tiden) (ibid.). For mig afklarer Sennetts forståelser ikke om kvalitet er et unikt præg (man kan se at manuskriptet afgjort er af denne forfatter) eller en opfyldelse af en række krav (manuskriptet indeholder alle de nødvendige dele som ønsket) ved en færdighed eller et produkt. I forhold til besættelsen og dét at være autentisk, vil jeg mene at håndværkeren er mest autentisk gennem kvalitet set som Sennetts funktionalitet, da det korrekte følger en standard, som andre kan imitere. Jeg er dog ikke tilfreds med funktionaliteten alene, som grund for kvalitet. Det skyldes at selvom jeg har afskrevet korrekthed, som en vej til autenticitet, mangler jeg stadig det præg fra forfatteren, som gør det muligt at identificere ham fra alle andre forfattere. Min pointe er at forfatteren altid kan vende tilbage til manuskriptet og "forbedre" dets kvalitet, med færre grammatisk fejl eller et nyt spændende afsnit, men at den slags kvalitet hverken kan bryde med mentaliteten 'godt, men ikke godt nok' eller kan være autentisk. Derfor foreslår jeg min egen forståelse af begrebet 'kvalitet'.

Kvalitet kan ses enten som et objekts iboende værdier (en stols kvalitet er at blive siddet på), et objekts udtryk efter en lang proces af besat energi (stolen er af høj kvalitet, fordi alle kanter er blevet slebet ned gennem firehundrede timers arbejde) eller en håndværkers personlige fremførelse af objektet (Denne stol er lavet en berømt snedker og det kan man se, hvis du kigger på stolens ryg, hvor han har lavet en kurve, som kun hans stole besidder). Det er i den sidstnævnte forstand jeg mener at kunne bryde mentaliteten 'godt, men ikke godt nok' og give mesterhåndværkeren dét præg på hans håndværk, som gør det til hans mesterværk og ikke andre håndværkeres mesterværk. Dette præg vil jeg mene, findes i håndværkeren eksistentielt. For at dette skal ske vil jeg argumentere for at håndværkeren skal indse i sig selv, at en kvalitet ikke kun består af en opfyldelse af funktionalitet, men at håndværkeren kan finde friheden i selv at kunne forholde sig til hvad, der skal give håndværket kvalitet, som hans mesterværk (Kierkegaard, 1994b, bd. 3, p. 163). Her vil jeg mene at håndværkeren vil indse hvad han ser som en kvalitet ved håndværket og til sidst tage ansvaret for valget. Lige præcis her ser jeg håndværkeren forlade tanken 'godt, men ikke godt nok' til fordel for et autentisk håndværk. Jeg vil gerne understrege at det er ikke nemt at finde denne frihed til at forholde sig til sig selv og valget, hvis det er nyt for håndværkeren, men her kan Sennetts håndværkmæssighed hjælpe håndværkeren på vej med dens tre evner, som jeg vil mene kan forstås teknisk, men derimod skal benyttes kreativt hengivelse til håndværket i denne sammenhæng, eftersom det er sådan Sennett selv har intenderet det (Sennett, 2009, pp. 278-279). I min adskillelse af evnerne som rent teknisk og blandet med teknisk og kreativt vil jeg mene at det er muligt at spotte Kierkegaards spidsborger i besættelsen, hvis evnerne, efter min udlægning, udføres rent teknisk. Jeg påstår at hvis spidsborgeren udøver evnerne rent teknisk, vil han lokalisere de samme fokuspunkter, være nysgerrig på de samme spørgsmål og selvom han ser problemet på ny, vil det ikke skyldes hans eget valg, men normens valg, da vanen ikke længere fungerer, må en anden vane kunne evne at se problemet på ny (Sennett, 2009, p. 280). Med særdeleshed vil Sennett stille sig uenig i min fortolkning af hans 'evner', da han selv mener at kreativiteten ligger i at tage en vane fra et andet domæne og påføre det sit eget (ibid.), men jeg forudsætter at vanen fra håndværkerens eget domæne er blevet ubrugeligt til at se problemet på ny og det, i stedet for kreativitet, er nødvendighed som fører håndværkeren over i andre domæners vaner.

I besættelsen har jeg svært ved at se Kierkegaards spidsborger, eftersom evnerne omtalt her i afsnittet lægger meget op til refleksion, udforskning og forandring og da alle har disse evner og er i stand til at bruge dem kreativt (ibid., p. 278). Jeg tvivler på at Kierkegaard observerede spidsborgerens hverdag ud fra en periode af håndværkerens besættelse og med det, mener jeg at

spidsborgeren godt kan findes i håndværkeren, men når håndværkeren er i en tilstand af besættelse, er chancen for at håndværkeren agerer som spidsborger minimal.

Min hovedregel til min udlægning af besættelsen for håndværkeren er at:

1. Hvis kvalitetsmentaliteten 'godt, men ikke godt nok' holdes i hævd uden at blive brudt, hvilket betyder at håndværkeren konstant vender tilbage til besættelsen, vil Kierkegaards spidsborger være tilstede (se figur 1 nederst i afsnittet).
2. Hvis håndværkeren underkues af kvalitetsmentaliteten vil han sidde fast i besættelsen, blive ekstrem og lide under perfektionisme (ibid., p. 254).
3. Hvis håndværkeren kommer ud af kvalitetsmentaliteten, har han arbejdet med kvalitet som funktionalitet og sat eventuelle fejl til side for at færdiggøre håndværket (ibid., p. 55). Alternativt vil han have præget håndværket med autenticitet og dermed givet håndværket hans egen betydning af kvalitet.

Den sidstnævnte hovedregel vil føre videre til næste stadie for håndværkeren, hvilket jeg nævner efter det næste underafsnit omhandlende rutine og kedsomhed.

Den næste fremhævelse jeg vil behandle er rutine fra Sennetts håndværker. Jeg vil mene at Sennett argumenterer for at rutinen agerer sammen med besættelsen og at de fungerer kausalt mellem hinanden, eftersom besættelsen producerer et håndværk, som skal gentages for at blive forbedret (ibid., p. 30), hvilket fører besættelsen over i rutinen. Jeg vil gerne lave en indskydelse allerede her, som skal understrege at rutine ikke skal forveksles med vane eller maskinel rutine. Sennett ser rutinen som udviklende for håndværkeren, men det vender jeg tilbage til (ibid., p. 30 & 273). Rutinen fortsætter i et stykke tid for at stræbe efter de ti tusinde timers erfaring, der fører til mestring af en teknik eller færdighed (ibid.). I mellemtiden nævner Sennett at der kan opstå kedsomhed ud af rutinen og at det skaber et behov hos håndværkeren for en større kompleksitet eller andre applikeringsmuligheder for håndværkerens håndværk (ibid., p. 274). Denne større kompleksitet udvikles i besættelsen (ibid., p. 278) og er en af to måder at motiverer håndværkeren mod besættelsen. Sennett mener at mens udviklingen finder sted, dannes der langsomt en bevidsthed om færdighedens udstrækning og der dannes et større udsyn af problemer (ibid., p. 30). Jeg stiller mig enig i Sennetts benyttelse af rutine, men jeg har et forbehold. Jeg anerkender rutinens vigtighed for udvikling og mestring af færdigheder, men at rutinen alene skulle være tilstrækkelig til at fører håndværkeren tilbage til besættelsen, betvivler jeg. Sennett argumenterer for at der opstår et tidspunkt med rutinen, hvor en færdigheds udvikling giver overblik og bevidsthed om

færdighedens udstrækning (ibid.) og at dette giver anledning til at vende tilbage til besættelsen. Det lyder for mig, som om at spontanitet er nøgleordet hos håndværkeren, når han opnår et vis niveau af evne, hvor hans bevidsthed med materialet vækker en spontanitet og fantasi, som sætter ham i gang med at kreere noget nyt. Jeg fortolker dette argument med en simpel analogi om at fylde et glas. Som jeg forstår Sennett i denne sammenhæng så er rutinen vandets mængde, mens færdigheden er vandet som væske. Jo mere glasset fyldes op, desto bedre bliver færdigheden og i den forbindelse vil glasset på et tidspunkt blive fyldt op og flyde over sine bredder. Dette punkt skulle være overgangen til besættelsen for Sennett, hvis jeg har forstået ham ret, men i så fald mangler jeg en supplerig eller en ekstra årsag til at håndværkeren skulle flytte sig fra rutinen og over i besættelsen - en ekstra aktiv indsats til at drage over i besættelsen.

Derfor forestiller jeg mig kedsomheden, som denne ekstra supplerig. Sennett forklarer at kedsomheden hos et barn med sit simple legetøj får dem til at søge efter mere komplekst legetøj at give sig i kast med (ibid., p. 274). Det samme kan siges at ske hos håndværkeren. Færdigheden er nu blevet triviell i håndværkerens egne øjne og han higer efter noget nyt, noget mere avanceret. For Sennett fungerer kedsomheden som et behov for at flygte fra simpelheden og det trivielle i færdigheden (ibid., p. 273), som rutinen kan ende ud i, hvis håndværkeren ikke opnår overblikket eller materialebevidsthed, og denne flugt kan føre videre til besættelsen, modsat rutinen, som i dette tilfælde er statisk pga. det lukkede system. I følge Sennett er de lukkede systemer uønskede, eftersom de gør rutinen til et statisk middel, som ikke medfører udvikling for håndværkeren (ibid., p. 50). Med lukkede systemer refererer Sennett til systemer, som ikke lader hoved og hånd arbejde sammen, og derfor ikke kan opleve udvikling (ibid.). I denne forstand, vil jeg mene, at rutinen mangler udviklingen, spontaniteten og fantasien til at få håndværkeren til at blive besat af et håndværk. Ved nærmere eftertanke er dette årsagen til at jeg vil have en supplerig til Sennetts rutine. Selvom Sennetts egen forståelse af rutinen fordrer håndværkeren til at udvikle sig og giver mulighed for ny besættelse (ibid., p. 30) er jeg forbeholden til at al rutine falder ind under denne kategori og derfor vil jeg også inkludere Sennetts benyttelse af kedsomhed som supplerig. Svaret på kedsomheden er flugten og flugten fører til besættelsen.

I dette stadie af kedsomhed er det nemt for mig at se et manglende selv og Kierkegaards fremstilling af ham som spidsborger. Kierkegaards portrættering af de trivielle gentagelser, som følge af normerne, som individet er underkastet (Kierkegaard, 1994b, p. 28). I rutinen er der næsten ingen synlig forandring fra den ene gentagelse til den anden, men den er der dog siger Sennett (Der er en langt tydeligere forandring fra første gentagelse til den tusinde.) (Sennett, 2009, p. 30). Men

for mig behøves kedsomheden ikke at være et kriterie for at blive spidsborger, fordi det sekund at kedsomheden opstår, opstår der en chance for at bryde med kedsomheden. Hvis Kierkegaards spidsborger fik potentialet til at se det sørgelige i en konstant gentagelse (en gentagelse, som opererer i et lukket system og derfor ikke er en gentagelse i Sennetts forståelse) ville det medføre at spidsborgeren, i realisationen af sin kedsomhed, tager et skridt tilbage fra arbejdet og tager en pause. For mig vil spidsborgeren kunne bruge pausen til at reflektere over hans situation, som monoton arbejder og indse hans fængsel i nødvendigheden, som Kierkegaard mener spidsborgeren befinder sig i (Kierkegaard, 2011, pp. 46-47). Gennem kedsomhed vil jeg mene at spidsborgeren ville kunne indse denne nødvendighed og have chance for at få indsigt i muligheden til at forholde sig til sig og valget, men hvis han er tøvende, vil angsten (frygten for ikke at vælge muligheden) have udfoldet sig for øjnene af ham og ført ham tilbage til rutinen og kedsomheden som spidsborger igen (Kierkegaard, 1994c, p. 137). Hvis spidsborgeren i stedet bruger pausen til blot at trække vejret og samle kræfter til at fortsætte gentagelsesmønstrer, vil jeg mene han forbliver i spidsborgertilstanden og kedsomheden og følger normen, da han ikke indser at flugten er et valg og et valg som han kan stå til ansvar for (i dette tilfælde vil han ikke engang indse hans situation som spidsborger). Hvis jeg ser omvendt på det er det heller ikke tilfredsstillende, hvis spidsborgeren ser flugten ud af kedsomhed, men afviser den for at vende tilbage til konformiteten ved rutinen. For mig vil det betyde at spidsborgeren ikke turde tage ansvar og hellere ville blive i det som spidsborgeren kender til og som han ved er sikkert. Udvejen bliver, i mine øjne, at han skal i kedsomheden indse det større mål eller muligheden for forandring (ført hen mod besættelsen) og vælge enten at rette sig mod besættelsen eller at vende tilbage til rutinen og kedsomheden af egen lyst og egen faste beslutning i håb om at opnå det som Sennett hos håndværkeren vil kalde mestring (Sennett, 2009, p. 30), så ville spidsborgeren have lykkedes at komme ud af spidsborgertilstanden.

Det virker for mig som om der mangler noget mellem besættelsen og kedsomheden/rutinen. Når besættelsen stopper - når håndværket er blevet gjort færdigt for nu (og inden den behandles igen efter kedsomheden), hvordan kommer det over til kedsomheden og rutinen? Efter at besættelsen er blevet bragt til ende, mener jeg at den eneste årsag til at gentagelsen finder sted at håndværkeren forsøger at opnå en mestring (ibid., p. 30) og opnår en følelse af stolthed (ibid., p. 247). Uanset om der er tale om færdigheder eller materielle produkter, så vil jeg argumentere for at der mangler et stadie, som kan føre besættelsen over til kedsomheden/rutinen og den må findes, påstår jeg, ved at forstå hvorfor der skabes rutine, da det er det som kedsomheden udspringer af (ibid., pp. 273-274).

Her leder jeg efter årsager til rutinen, som ligger udover håndværkerens egne behov for mestring og stolthed.

Hvis jeg antager at vi har et produkt, som i dette tilfælde er en vugge, kan jeg med det samme konstatere at håndværkeren enten skabte produktet til enten personlig brug (en vordende forældre), til videre distribuering/masseproduktion eller til udstilling af produktet. Er det den første mulighed vil Sennetts håndværker med tilfredshed kunne stille sin besættelse (ibid., p. 30 & 247), da babyen nu har fået sin vugge og håndværkeren vil aldrig opleve kedsomheden ved at skabe den næste vugge. Her vil jeg mene at der ikke er nogen forbindelse til rutinen og kedsomheden. Er det den sidste mulighed vil jeg mene at håndværkeren har skabt vuggen i et forsøg på at få anerkendelse, berømmelse eller rigdom. Uanset årsagen vil det kun være for et kort øjeblik, hvis ikke håndværkeren fortsætter med endnu en ny vugge. Her ser jeg en gentagelse, som kan føre til kedsomhed i det lange løb (ibid., p. 274). Det samme vil jeg sige om den anden mulighed, hvor håndværkeren ikke gør det for berømmelsen, men mere af muligvis økonomiske årsager. Jeg vil mene at de to sidste muligheder medfører en overgang til kedsomheden/rutinen og dette sker igennem en art af social interaktion, hvor det ikke længere er håndværkeren og håndværket alene som arbejder sammen, men også de andre interessenter. Jeg vil her hurtigt indskyde en bemærkning om Sennett før jeg går videre. Sennett beskæftiger sig flere steder med sociale aspekter hos håndværkeren, bl.a. med håndværkeren i et mester-lærlinge forhold (ibid., p. 68) og som ekspert, der både kan være social og ikke social (ibid., pp. 247-253), men jeg har ikke opdaget Sennett forklare det sociale forhold, der opstår i skabelsen af et produkt eller færdighed, når det præsenteres for befolkningen. Jeg insinuerer ikke at det er en mangel eller en fejl hos Sennett, men derimod at det ikke har været vigtigt i forhold til de andre sociale aspekter, som han præsenterer. Jeg vil derfor gøre et forsøg med at bruge håndværkeren, som jeg har fremlagt ham i dette speciale til at dække dette sociale aspekt.

Lad os antage at det succesfulde håndværk bringer sig efterspørgsel. Jeg laver ikke en distinktion mellem produkt eller færdighed i denne sammenhæng. Efterspørgslen vil kræve en gentagende produktion af produktet (eller gentagende fremvisning med færdigheden). Forbindelsen mellem besættelsen, gentagelsen, rutinen og kedsomheden er opstået socialt gennem andre mennesker. Men jeg mener ikke at efterspørgsel er et tilfredsstillende stadie at sætte sammen med besættelse og kedsomhed/rutine, da håndværkeren ikke er forpligtet til at svare på efterspørgslen og give dem et udbytte. Han kan nægte at løfte en finger og derfor er jeg nødt til at få hans intention om at ønske at tilfredsstille efterspørgslen med ind i regnestykket. Hvis jeg kort vender tilbage til besættelsen, som

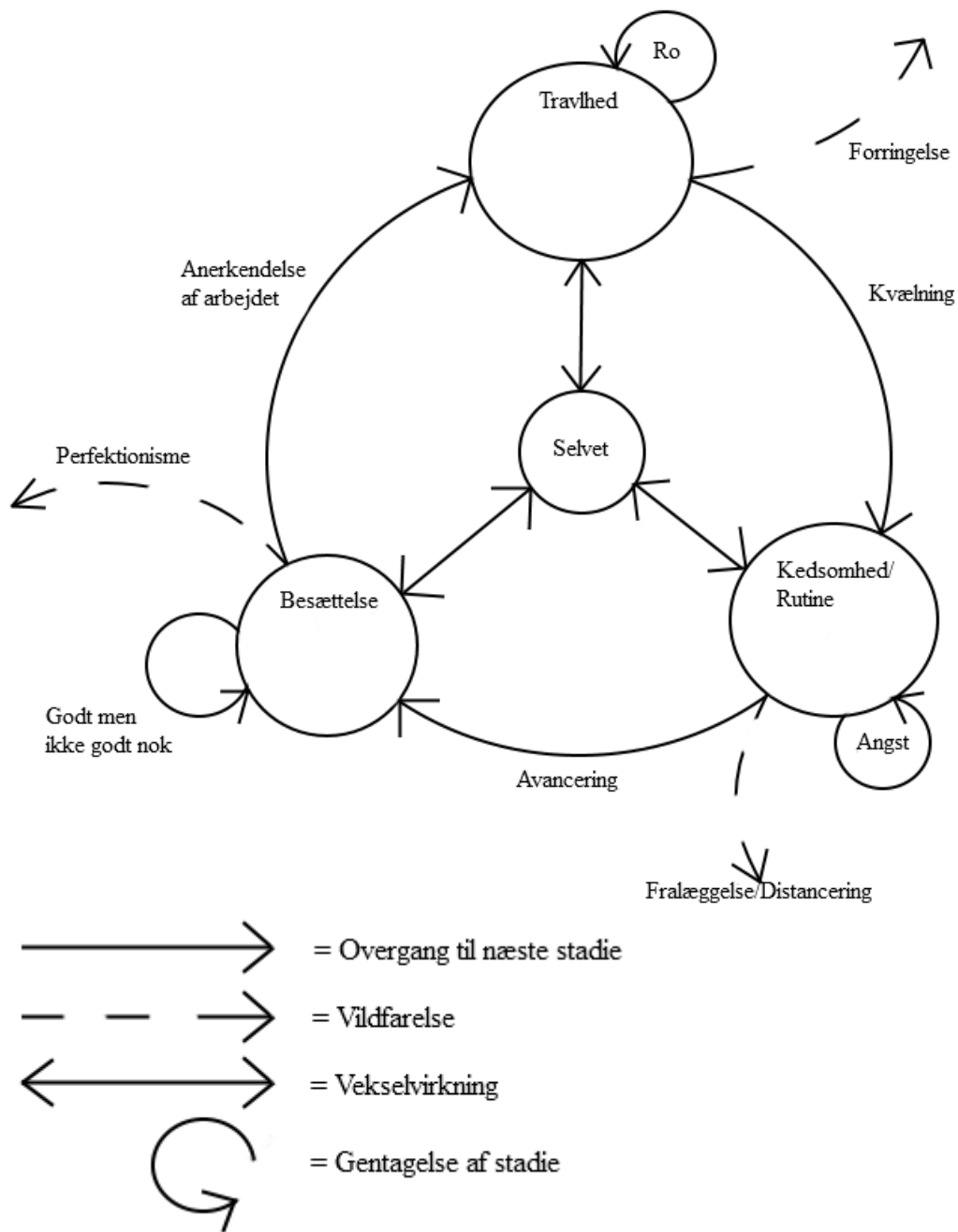
også kan tænkes som den besatte energi, vil håndværkeren have en gnist, en passion, et kald til sit arbejde (ibid., p. 265). Jeg vil mene at dette kald og den besatte energi er ikke forsvundet ud i det rene ingenting efter at produktet er blevet færdiglavet. Jeg forstår det som at håndværkeren opnår en følelse af stolthed (ibid., p. 247), men også følelsen af afslutningen på et indskud af besat energi er tilbage efter færdiggørelsen. For mig forbigår følelsen ikke med det samme, men søger efter en udefrakommende anerkendelse af produktet, som kan genskabe og bekræfte følelsen af stolthed. Om det er et barn, der viser sin tegning til sine forældre eller en amatørsangskriver, som spiller sin seneste sang til sit idol, er en ligegyldig distinktion for mig, da pointen er at behovet for anerkendelse fremtræder. Når den anerkendelse imødekommes af håndværkeren vil efterspørgslen også blive besvaret og han vil lave et udbytte til dem, som giver ham anerkendelse og denne gang kommer anerkendelsen fra en anden social kant - folket. For mig er succesfølelsen, stoltheden og anerkendelsen medvirkende til at håndværkeren vil efterleve folkets ønske og den placerer ham i beskæftigelse. Håndværkeren holder på et stykke arbejde, som han kan gentage til han begynder at kede sig eller når i rutine med, men for nu har han et formål. Håndværkeren har en vej at følge, hvor han kan nyde resultatet af den besatte energi. Jeg vil mene at modsat besættelsen vil håndværkeren i beskæftigelsen ikke opleve en genopdagelse af produktet, men derimod finde en aflukkethed, som han finder ro i. Håndværkeren behøves ikke at bekymre sig om den næste dags gøren, fordi det vil være det samme som dagen forinden - gentagelsen er begyndt. Jeg er nået til det tredje stadie, som dækker over dette forløb, denne beskæftigelse og denne følelse - travlhed.

Når jeg forstår travlhed vil jeg mene at det kan udspille sig på godt og ondt. Godt, fordi den tilbyder stabilitet, kontinuitet og behov for håndværkerens håndværk. Ondt, fordi den kan overvælde og belaste håndværkeren og bidrage til en udvikling af stress. Jeg ser det som en hårfin grænse, som vægtes på hver sin side af henholdsvis besættelsens stolthed og ønsket om anerkendelse, og kedsomhedens kvælning. Hvis håndværkeren stadig besidder begæret efter anerkendelse, fordres dette begær fortsat gennem travlheden, men er efterspørgslen blevet for stor og mønstret for dagligdagen og arbejdet er blevet trivielt (og anerkendelsen ikke længere findes hos befolkningen), bliver travlheden til en kvælning, som jeg vil mene er en indsnævring af håndværkerens muligheder for at arbejde godt. Håndværkeren vil miste sin frihed og Kierkegaards formulering af friheden til at forholde sig til sig selv og muligheden (Kierkegaard, 1994b, bd. 3, p. 163) og tvinges, mod sit begær, til at fortsætte arbejdet. Herfra tænker jeg at håndværkeren går enten kedsomheden/rutinen eller forringelsen i møde. Hvis det er kedsomheden som håndværkeren havner i, har cyklussen taget

sin første omgang, og er det forringelsen, afviger håndværkeren fra produktets cyklus og vil i sidste ende, hverken være i travlhed eller videre i kedsomhed/rutine.

Ingen tvivl om at Kierkegaard portrætterede spidsborgeren i sin daglige hasten og lasten (Kierkegaard, 1994b, p. 28). For mig er det ærgerligt at han ikke beretter om spidsborgeren mundvige er frydeligt opadvendt, som Kierkegaard ville kalde spidsborgeren, når han bor i kælderen i sit eget hus (Kierkegaard, 2011, p. 49) eller er ligegyldigt udtryksløst. Eller om øjnene har en gnist eller om de er tomme. Ikke desto mindre vil jeg give Kierkegaard ret i at spotte spidsborgeren i en situation af travlhed (Kierkegaard, 1994b, p. 28). For mig kan håndværkeren være i travlheden på to måder. Enten som spidsborger, hvor travlheden er en beskæftigelse af handlen og tænkning mod produktet (Hans mentalitet er at færdiggøre det næste produkt) (Kierkegaard, 1994b, p. 28) eller som håndværkeren, der gennem engagement med materialet realiserer en autentisk tilstedeværelse (Sennett, 2009, p. 30). Jeg ser det derfor ikke uventet at finde spidsborgeren, når han er optaget af produktet frem for sig selv. Skulle jeg finde en chance for spidsborgeren til at opdage sin eksistens måtte den kunne findes i håndteringen af travlheden. Som jeg nævnte tidligere udspiller travlhed sig på godt og ondt. En anden faktor i afgørelsen om travlheden er god eller dårlig er om spidsborgeren eller håndværkeren tager hånd om sin travlhed og ikke lader sig kaste rundt af den. Det jeg mener når jeg siger at anerkendelsen og efterspørgslen kommer udefra, må det være håndværkerens fremtrædelse af sit selv og beslutningsdygtighed, som sørger for at håndværkeren får det udbytte han ønsker. Fremtrædelsen sker gennem hans engagement, da han indser at han kan vælge at opfylde efterspørgslen, eller lade være, eller hvilken mængde han selv dømmes tilfredsstillende for ham selv (ibid.).

Afsnittet afsluttes med et billede af den model jeg har forsøgt at konstruere. Som det kan bemærkes, mangler jeg at forklare selvets rolle i denne model og teknologi er stadigvæk ikke blevet berørt, men det vil jeg gå i dybden med i næste afsnit.

Figur 1: En figur jeg har konstrueret til at beskrive selvets måde at arbejde med et håndværk på. Figuren er inspireret af Sennetts håndværker og Kierkegaards spidsborger, til at indikere de forskellige retninger som selvet flytter sit håndværk igennem.

Teknologi og selvet

Jeg er kommet til afsnittet, som jeg har planlagt skulle besvare min problemformulering. Der kommer til at ske en masse ting i dette afsnit. Jeg starter med at forklare hvordan en færdighed eller et håndværk kan blive til en teknologi, hvorefter jeg vil se på hvad der sker når en teknologi opstår,

herunder hvad der sker med selvet. Efter jeg har forklaret hvordan en færdighed eller et håndværk kan udvikle sig til en teknologi vil jeg supplere med Verbeeks teknologi begreb, som perspektiv på Sennetts redskab, færdighed og håndværk. Dette vil jeg mene kan lade sig gøre pga. deres sammenlignelighed på nogle punkter, men derfor vil jeg også være nødt til at præsentere de mulige forskelle mellem Sennetts redskab, færdighed og håndværk og Verbeeks teknologi.

Hvis læseren har set nærmere på den figur jeg konstruerede i forrige afsnit, vil læseren også lægge mærke til at jeg ikke har forklaret selvets vekselvirkning med de forskellige stadier i min cirkel. Dette skyldes at forrige afsnit fokuserede på mulighederne for retninger for det enkelte stadie og vægtede ikke i samme grad forholdet mellem selvet og stadierne. Det forhold har jeg intention om at beskrive i dette afsnit, hvor teknologi er blevet tilføjet.

Sennett laver aldrig selv den direkte overgang mellem en færdighed eller håndværk til en teknologi og det kan skyldes at det er mere kompliceret end jeg har tænkt mig at opstille det, men Sennett nævner hvordan det moderne samfunds maskiner kan misbruges til at lukke af for udviklingen af færdigheder ved at overtage den repetitive handling fra mennesket og gøre den statisk (Sennett, 2009, p. 48). Jeg vil vende tanken på hovedet og påstå at der opstår et tidspunkt for en færdighed eller et håndværk, hvor noget af det grundlæggende arbejde overtages af maskinen, som jeg fra nu af vil omtale som teknologi. Jeg vil omtale det som teknologi, da overtagelsen af repetitive handling ikke længere rækker til maskiners simple mekaniske funktion, men også bl.a. det mere komplicerede programmering af software. Grunden til at dele af et stykke arbejde overtages vil jeg mene skyldes at det er med til at sænke hastigheden på udviklingen af et håndværk eller en færdighed - flaskehalsen. Derfor vil jeg mene at noget arbejde eller simple færdigheder overtages af teknologi og når det gøres til en teknologi, formår teknologien også, som Sennett siger, at gøre håndværkerens arbejde langt hurtigere uden at blive træt (ibid., p. 91). Til gengæld mener Sennett at teknologien er hæmmende når: "*...maskinerne misbruges, når de forhindrer mennesker i selv at lære ved gentagelse.*" (ibid., p. 48), men hvis teknologien er, som jeg foreslår, opstået af et behov for at erstatte flaskehalsen, må det være blevet besluttet at gentagelsen ikke længere var nødvendig, eller at den kunne optimeres maskinelt. Jeg vil argumentere for at denne udvikling af teknologi ville finde sted i besættelsen og dermed i sig selv ville virke gavnlig for håndværkeren, som kan skabe teknologien gennem godt arbejde (ibid., p. 263). Men jeg vil også argumentere for at teknologien er befriende, ved at overtage simple gentagende handlinger og dermed give håndværkeren mere plads

til de mere avancerede færdigheder. Sennett har en pointe med at det er vigtigt ikke at opgive disse færdigheder til fordel for teknologien, men den pointe uddyber jeg nærmere lidt senere.

Teknologi kan opstå ud af et behov for overtagelse af simple færdigheder, såsom en æltemaskine, der ælter dejen for bageren, men jeg vil også bemærke at teknologier ikke er betinget af at overtage en tidligere færdighed, selvom det er dette udgangspunkt jeg giver teknologien i sammenhæng med dette speciale. Teknologier som medførte atombomben er f.eks. ikke opstået over en lang række gentagelser af atomsplittelse i hånden, som kunne overtages af teknologien. Men mit udgangspunkt er her at færdighed og håndværk godt kan føre til udvikling af teknologi. I mine øjne er teknologi derfor i stand til at fungere som et plateau for videreudvikling af andre og mere avancerede færdigheder.

Mit formål med at supplere Sennetts redskab, færdighed og håndværk med Verbeeks teknologi i min figur foroven skyldes flere årsager. Til dels mener jeg at Verbeek er mere tydelig i sin forklaring af sammenspillet mellem selvet og teknologi, end Sennett er med håndværkeren og håndværket, som skabes gennem materialet med redskabet og færdigheden. For at jeg kan forklare det bedre, i særdeleshed i henhold til redskabet, vil jeg benytte et af Verbeeks argumenter om teknologi som moraliserende, men først vil jeg forklare, hvorfor jeg inkluderer Sennetts redskab sammen med hans færdighed og håndværk. Sennett har en kæde fra håndværkeren til håndværket, som lyder håndværker, redskab, færdighed og håndværk (Sennett, 2009, p. 30), hvor redskabet er det materielle redskab, som i forlængelse af håndværkeren selv giver en mulighed for at skabe en færdighed eller et håndværk (ibid., p. 198). For Sennett er håndværkeren i kontakt med håndværket gennem redskabet og færdigheden (ibid., p. 29). Hvis jeg har tænkt mig at supplere med Verbeeks teknologi til Sennetts redskab, færdighed og håndværk, skal jeg dermed også uddybe hvilke styrker og aspekter den besidder i hvert af de enkelte led. Jeg starter med redskabet og bringer nu Verbeeks argument.

Som jeg nævnte i mit teknologi afsnit, gør Verbeek op med subjekt-objekt forholdet ved at sige at mennesket (subjekt) findes i objektets verden og at teknologi (objekt) er social (Verbeek, 2011, p. 6). Endvidere gør han op med antagelsen om at subjekt og objekt er pre-eksisterende foruden hinanden (ibid., p. 15). Sennett beskæftiger sig ikke på dette plan af analyse, men svæver selv over en lignende holdning, når han skriver: "*Vi bliver bedre til at bruge værktøjer, blandt andet når de udfordrer os, og denne udfordring optræder ofte, netop fordi redskaberne ikke er målrettede*" (Sennett, 2009, p. 198), hvilket jeg fortolker som at redskaber ikke er (for at bruge et Verbeek-

udtryk) pre-eksisterende objekter, men derimod objekter, som får mål i sin interaktion med subjektet. Men når Sennett snakker om at værktøjet kan udfordre os, følger han ikke op med en forklaring på om værktøjerne er i stand til at fordrer os - om værktøjer kan moralisere os. Faktisk er Sennett konkret selvmodsigende, eller i bedste fald tvetydig omkring værktøjet, da han nogle linjer forinden siger: "*Hvert enkelt redskab i [mahogni]skabet er målrettet...hvert redskab med sin opgave at udføre*" (ibid.) og dermed alligevel placerer redskabet som pre-eksisterende objekt. I stedet for at konkludere at værktøjet er moraliserende, mener Sennett at når værktøjet udfordrer os, bliver det håndværkerens opgave at tage imod udfordringen og selv beslutte værktøjets mål gennem vores kreativitet (ibid.). Dette er den ene af grundene til at jeg vil supplere med Verbeeks teknologi begreb til Sennetts redskab, færdighed og håndværk - for Sennett er redskabet ude i verden og det er op til os at beslutte hvordan det skal bruges, mens for Verbeek er teknologi konstituerende sammen med selvet (Verbeek, 2011, p. 15).

Min anden årsag til at supplere Verbeeks teknologi til Sennetts redskab, færdighed og håndværk, skyldes at min problemformulering har sit domæne i teknologien og brugen af teknologien, og Sennetts domæne fokuserer på håndværkeren omkring håndværket. Med det, mener jeg at Sennetts håndværker beskrives ud fra håndværkerens praktiske engagement til håndværket (Sennett, 2009, p. 30). Jeg finder en slående lighed i relationen mellem håndværker og håndværket og relationen mellem Verbeeks teknologi og selvet, hvilket gør at suppleringen indeholde mindre uenighed med Sennett - i hvert fald når jeg ser på teknologi og håndværk. Håndværker og Verbeeks selv begiver sig ud i en aktivitet med enten teknologien eller håndværket med engagement. Jeg vil gerne advare mod det følgende stykke, som godt kan blive indviklet at forklare. For mig er den eneste forskel mellem Sennett og Verbeek her at håndværkeren har øjemål med at skabe sit håndværk, mens teknologien nøjes med at blive brugt. Når jeg siger at teknologien nøjes med at blive brugt, sætter jeg den ikke i en neutral position, da det ville stride imod Verbeeks forståelse (Verbeek, 2011, p. 1). Jeg mener derimod at brugen af en teknologi ikke er nødsaget til at munde ud i en producering af et håndværk. En færdighed vil til gengæld unægteligt opstå ved gentagen brug af en teknologi, men et håndværk vil jeg ikke mene er tvunget til at opstå ved brugen af teknologi. Teknologien står heller ikke til at udfordrer, men derimod opfordrer til en handling (ibid., p. 122), modsat et håndværk, som udfordrer (Sennett, 2009, p. 198).

Min tredje årsag skal findes hos Sennett færdighed og Verbeeks teknologi. Ligesom med håndværket, er færdigheden også mulig at få suppleret med teknologien, eller rettere sagt, vil der følge en eller anden form for færdighed ved brugen af teknologi, af samme årsag som Sennett

beskriver rutinen for at opnå en færdighed (ibid., p. 30). Her vil jeg mene at teknologien fordrer gentagelig brug, forudsat at teknologien moraliserer, som f.eks. ambient intelligens med en bevægelsescensor til en lampe ved fordøren (Verbeek, 2011, p. 121). Teknologi og færdigheder har i mine øjne en kausal forbindelse.

Ud fra disse årsager vil jeg supplere med Verbeeks teknologi til Sennetts redskab, færdighed og håndværk. Jeg vil mene at teknologi er mere givtigt i forholdet til selvet, end redskabet er. Jeg vil mene at et håndværk og en teknologi har mange kvaliteter, som kan deles overens, og jeg vil mene at en færdighed kan være en kausal fortsættelse på brug af en teknologi. Med det på plads vil jeg forsøge at forklare forholdet mellem selvet og teknologi.

Jeg vender tilbage til teknologiplateauet nu, og præsenterer en farlig konsekvens ved overgangen fra færdighed eller håndværk til teknologi. Når en teknologi overtager en færdighed og vi lader teknologien overtage færdigheden, vil jeg mene at vi også erklærer at færdigheden er for simpel og for tidskrævende til at vi selv vil beskæftige os med dem. Jeg forestiller mig at bagerens æltemaskine fungerer som et glimrende eksempel. Dermed vil jeg videre udlede at vi overser en tanketorsk (en åbenlys med overset tanke) ved overgangen fra færdighed til teknologi. Tanken er at når vi erklærer færdigheden for simpel, lader vi teknologien imitere færdighedens simplicitet frem for dens helhed, fordi det også er nemmest at konstruere en simpel teknologi. Teknologien får derfor ikke hele færdighedens ramme med sig i overgangen og som Sennett forklarer: "*Efterhånden som et menneske udvikler færdigheder, ændres indholdet af det, han eller hun gentager.*" (Sennett, 2009, p. 48). Jeg fortolker det, i forbindelse med overgangen til teknologi, som at teknologien standardiserer færdigheden og det efterlader udviklingen af færdigheden gennem menneskets materielle bevidsthed og kreative udfoldelse fra rutinen, som Sennett vægter højt hos håndværkeren (ibid., pp. 127-128). Standardiseringen, det som jeg forstår ved Sennett, når han taler om misbruget af maskinen (ibid., p. 48), er todelt i sin funktion. På det ene punkt siger Sennett at misbruget fratager menneskets evne til at lære gennem gentagelse (ibid.). På det andet punkt pointerer Sennett at teknologi effektiviserer de forrige færdigheder (ibid., p. 49) og efterlader mennesket overrumplet og muligvis med en reduceret mental forståelse og overblik (ibid., p. 91). Når han mener at teknologien kan reducere vores mentale forståelse og overblik, skyldes det hans udgangspunkt i et softwareprogram, der hedder CAD, som er benyttet af ingeniører til at designe bygninger digitalt, som vises på en computerskærm (ibid., p. 49). CAD er i stand til at skabe bygninger digitalt og det giver ingeniøren muligheder, som ikke er mulige uden CAD, såsom rotationen af designet, hvor

man både kan se interiør og eksteriør med et enkelt klik på en knap (ibid.). CAD kan duplikere og rette streger, lysindfald, vindstyrke og andre simulerende effekter langt hurtigere end hvad der er muligt for håndværkeren i hånden (ibid.). Men Sennett bemærker at der går nogle ting tabt i denne effektivisering. Blandt disse tab ligger bagatelliseringen af en tegning, hvilket Sennett forklarer handler om at overvejelserne, som går i en elektronisk tegning er langt færre end dem, som går i en fysisk tegning (ibid., p. 50). Sennett mener at CAD ikke bør stå alene i designet og bør suppleres med at erfare området, hvor designet implementeres. Hvis det sker at CAD bliver brugt alene, vil ingeniøren ikke vide hvordan materialeteksturerne er og virker sammen, og designet til bygningen, når den bliver realiseret, vil ikke ligne den færdige bygning komplet (ibid.). Her træder standardiseringen af CAD's designende evne igennem for mig, da tegningen af et bræt eller en rude ville være lavet hurtigt, men ikke med en sans for materialet i virkeligheden. Min pointe er at der sker et skel mellem mennesket og vores verden. Jeg vil understrege at Sennett ikke er imod teknologier, men påpeger blot at der er visse farer for misbrug, som vi bør have forbehold over.

Til gengæld har jeg har et tillæg til den ene kritik Sennett har til teknologi, hvor jeg forstår hans kritik som rettet mod teknologiers evne til at adskille håndværkerens hoved fra hans hånd (ibid.) og som jeg forstår sker gennem teknologiens standardisering. Mit tillæg skal findes i nogle udledninger jeg tager fra Verbeek.

I forsøget på at gøre op med subjekt-objekt forholdet for at gøre teknologi moraliserende, foreslår Verbeek at vi hellere bør se på forholdet som en menneske-teknologi forening (Verbeek, 2011, p. 15). Dermed gør Verbeek teknologien ligestillet med mennesket og dermed også i stand til at influere os ligesom vi influerer teknologien. Han gør teknologien både materiel og social (ibid., p. 6). Teknologien er moraliserende for os, mener Verbeek, og at den er i stand til at påvirke vores adfærd (ibid., p. 122), ved at overtale os gennem teknologiens mediering, som finder sted i vores menneske-teknologi forening (ibid., pp. 15-16). En vigtig pointe Verbeek bringer i denne forbindelse er at det ikke altid er at den teknologiske intention rammer brugeren som ønsket, hvilket skyldes en teknologis multistabilitet, hvor brugeren ser nogle uintenderede muligheder hos teknologien (ibid., p. 9 & 127). Denne multistabilitet vil jeg gerne se nærmere på i henhold til teknologi, som er standardiserede færdigheder gennem maskiner. Jeg vil påstå at der sker to ting i teknologien, når den overtager en færdighed, som er 1. at den påvirker vores adfærd til at acceptere en fralæggelse af færdigheden og det gør den ved 2. sikkert at mediere færdigheden i teknologien og dermed lader mennesket observere at overtagelsen er fuldbyrdet - teknologien signaliserer igennem sin funktionalitet at færdigheden er blevet overtaget. Ligesom med Sennetts forklaring af

misbruget med CAD (Sennett, 2009, p. 48), vil jeg også mene at denne teknologiske overtagelse kan medføre en reduceret mental forståelse, fordi mennesket ikke længere skal forholde sig til denne færdighed mere. Det er her at jeg vil argumentere for at standardiseringen af en færdighed gennem teknologi bringer en ny fare, som fører tilbage til Kierkegaard.

Hvis teknologi kan virke moraliserende på os mennesker, og hvis teknologi kan være overtagende for en tidligere færdighed, vil jeg mene at mennesket ikke er den eneste, som kan foreskrive en handling, protokol, gøremåde eller kutyme, men derimod også teknologi. Jeg finder dette relevant at pointere, fordi Kierkegaard, i sin beskrivelse af spidsborgeren som en masse (Kierkegaard, 1994a, p. 114), uddyber at spidsborgeren er en masse, fordi han ikke har et selv og det skyldes at han gør som "man" gør (Kierkegaard, 2011, p. 38) og med "man" mener Kierkegaard at gøre som mennesket altid har gjort, hvilket han eksemplificere gennem at gifte sig og avle blandt andre ting (ibid.). "Man" er materialiseret igennem de gerninger som mennesket gør (ibid.) og dette "man" vil jeg mene nu kan føres over til teknologien. Med Verbeeks brud på dikotomien mellem subjekt og objekt og indførelsen af foreningen mellem menneske og teknologi, er det derfor muligt for mig at argumentere for at teknologier kan skabe dette materialiserende "man", som Kierkegaards spidsborger altid følger hos andre mennesker (ibid.). Det fortsætter, i mine øjne, med at teknologi ikke alene skaber dette "man", men også at teknologi derfor kan gøre mennesket til spidsborgere, forudsat at mennesket følger det teknologiske "man", hvilket skaber i mine øjne et ironisk forhold i menneske-teknologi foreningen, som jeg vil uddybe. Tidligere forklarede jeg med Sennett, hvordan håndværksmæssigheden (håndværkerens ønske om at gøre godt arbejde) var bygget op af tre evner, som et stort antal mennesker besidder og hvordan disse evner nødvendigvis skal gøres, som jeg formulerede, kreativt og ikke bare teknisk (Sennett, 2009, pp. 278-281). Som Sennett beskrev evnen til at stille spørgsmål, hvor nysgerrighed ikke er involveret: "*En blot mekanisk aktivitet, der ikke udvikler en teknik, er simpelthen bevægelse.*" (ibid., p. 280). Denne ene og alene tekniske brug af de tre evner har jeg tidligere argumenteret for lagde til Kierkegaards spidsborger og når evnerne kun bruges teknisk, vil der ikke opstå nytænkning og derfor heller ikke udvikling (ibid.). Heri vil jeg mene at finde det ironiske forhold mellem menneske og teknologi. Hvorom teknologien moraliserer et "man" til mennesket, vil mennesket, hvis de lader sig overtale af teknologiens "man", blive til spidsborgere, som ikke er i stand til at skabe udvikling, og udviklingen er noget som er et kendetegn ved teknologien. Begge parter ender i stasis i følge mine argumentationer. Prikken over i'et vil være at når teknologien er social og danner et "man" for mennesket, vil mennesket også være social med teknologien (forudsat at det er dette teknologien moraliserer gennem sin mediering), hvilket afklarer

min irritation i indledningen gennem eksemplet med de to veninder, der sidder overfor hinanden på cafe og interagerer med deres smartphones frem for hinanden. I dette eksempel er veninderne mere veninder med deres smartphones end de er med hinanden og det skyldes smartphonens overtalelse af brugeren til at interagere med sig.

Med det in mente, er jeg kommet til afslutningen på afsnittet, hvor jeg har præsenteret en plausible forklaring på min problemformulering, omend den hverken er komplet eller altomfavnende, hvilket jeg vil vurdere i det sidste afsnit, som er perspektivering og konklusion.

Konklusion og perspektivering

I mit sidste afsnit vil jeg opsummere hovedlinjerne fra de forrige afsnit og deres relevans, hver især for specialet. Med det vil jeg følge op på hvordan mine problemstillinger og min problemformulering er blevet besvaret og det efterfølges med refleksioner angående mit speciales begrænsninger og svagheder. Når alt dette er blevet konkluderet, vil jeg se det hele i perspektiv til Hans Jonas' forståelse af teknologifænomenet og dets sammenspil med mennesket.

Jeg planlagde at specialets fremgangsmåde skulle være bygget op omkring tre begreber: Teknologi, spidsborger og håndværker, som stammer fra henholdsvis Verbeek, Kierkegaard og Sennett. Verbeeks teknologi begreb fokuserer på dets forening med mennesket, på tværs af subjekt-objekt dikotomien og at der i denne forening er mulighed for at teknologi kan moraliserer os mennesker til enten en bestemt adfærd eller stillingstagen (Verbeek, 2011, p. 1 & 15). Kierkegaards spidsborger og Sennetts håndværker har jeg præsenteret som idealtyper, hvilket er et begreb brugt af Weber til at fremhæve bestemte kvaliteter i mennesket, der er hjælpende i fremstillingen af en virkelighed (Weber, 2003, pp. 105-106). Kierkegaards spidsborger fremstiller jeg som en ikke-ønskeværdig eksistentiel tilstand, og som forekommer i manglen på et selv, der skyldes fortvivlelsen, som er uvidende om at den er fortvivlende og at han flygter ind i den fysiske og sanselige verden, som en illusion (Kierkegaard, 2011, pp. 48-49). Sennetts håndværker fremstiller jeg som et skabende mennesker, der gør sit arbejde godt gennem sit praktiske engagement, men som har mange fladgruber undervejs (Sennett, 2009, p. 30). Jeg forsøger at sætte Kierkegaards spidsborger ind på forskellige positioner hos Sennetts håndværker for at forstå håndværkeren som eksistentiel, hvis han afviger fra spidsborgeren og jeg ender med at udvide Sennetts håndværker til også at skulle undergå en position af travlhed mellem besættelsen og rutinen/kedsomheden. Dette forsøg resulterede for

mig i en figur mellem tre stadier, som hver kunne bevæge sig forskellige retninger, alt afhængig af tilgangen til stadiet og denne tilgang kunne påvirkes af selvet. Det bringer mig til det sidste afsnit inden konklusionen, som fører Verbeek ind i denne figur og ser på hans teknologibegreb og dets indvirken på figuren. Efter en del indsnævring og specifikationer med hvordan og hvad teknologi moraliserer mod selvet, ender jeg med at konkludere at der i nogle tilfælde i teknologien sker stasis mellem teknologi og mennesket, som skyldes at teknologien moraliserer en fralæggelse af simple færdigheder og dermed skaber et mindre tab af mental forståelse for en færdighed og derudover fratager mennesket sit engagement til færdigheden, som derfor også stopper en teknologisk udvikling. Denne sidste del har mange huller, som jeg vil gøre rede for efter det næste underafsnit, hvor jeg forbinde problemstillingerne til svarene jeg har argumenteret for i specialet.

Problemstillingerne som jeg nævnte i starten er som følger, medfølgende et svar under sig:

- Hvad kan skyldes at vi fralægger os vores selv?

Svaret er todelt, da det ene svar ligger hos Kierkegaard alene. Her skyldes det dog ikke at vi fralægger os vores selv, men at spidsborgeren til at starte med ikke har opdaget at han kan opnå sit selv ved at, for at bruge en Kierkegaard metafor, flytte ud af kælderens i åndens hus og dermed søge efter andet end det sanselige (Kierkegaard, 2011, p. 49). Den anden del ligger, vil jeg mene, hos de teknologier, som overtager nogle af vores færdigheder. I denne proces, hvor vi selv tidligere har indskudt tid og energi af til mestringen af færdigheden, bliver dømt overflødig af os selv og af teknologien, som kan gøre færdigheden mere effektivt.

- Er vi selvforskyldte for problemet?

Problemet refererer her til problemformuleringen og til det kan jeg kun sige, at med Verbeeks forståelse af teknologi er det sandt at vi kan være selvforskyldte, sammen med teknologien og det finder sted allerede i Verbeeks opgør med subjekt-objekt dikotomien, hvor han i stedet fører mennesket og teknologien sammen i forening og integrerer de to parter (Verbeek, 2011, p. 15). Vi er også selv skyld i problemet når det er at vi accepterer at teknologier kan overtage vores færdigheder og vi ikke værdsætter de gamle færdigheder frem for nye og i stedet hele tiden ser på effektivisering af færdigheder.

- Hvorfor er teknologien skyld i problemet?

Problemet refererer igen til problemformuleringen og teknologiens skyld ligger i dens evne til at mekaniserer og gøre færdigheder mere gnidningsfrit.

Selvom konklusionen er nået, er jeg nødsaget til at fremlægge nogle begrænsningerne jeg har lagt for teknologien for at kunne komme frem til min konklusion og dermed vil jeg også demonstrere omfanget af min konklusion, da feltet mindskes for hver begrænsning.

Den første begrænsning jeg vil nævne er teknologier, der kun er opstået igennem en overtagelse af en færdighed. Mit formål har været at skulle forstå, hvordan Sennetts håndværker kunne udvikle teknologi, da han besidder det essentielle engagement for at skabe praktisk arbejde (Sennett, 2009, p. 30). I denne begrænsning tiltænkte jeg maskiner som overtog simple færdigheder, såsom æltemaskinen, hvor bageren ikke længere har behov for at ælte dejen selv og ikke vil engagere sig i denne færdighed, men måske hellere fokuserer på dekorering af en kage. Begrænsningen rammesætter mest af alt processen for skabelsen af en teknologi, da jeg vil kunne argumentere at alle teknologier, hviler på en overtagelse af en færdighed. F.eks vil jeg sige at atombomben, som er en effektivisering af et våben, som er en effektivisering af menneskets færdighed til at slå ihjel, også ville falde ind under min kategori. På den måde kan mit argument altid nævne en teknologi og spore den tilbage til en færdighed i en eller anden afskygning. Skulle jeg være mere specifik med denne begrænsning ville det være på basis af at atombomben ikke ville falde under min kategori fordi, den selv er en effektivisering af en anden teknologi og har derfor ikke et direkte spring fra færdighed til teknologi.

Min næste begrænsning ligger hos teknologier, som ikke fordrer til videreudvikling. Æltemaskinen skal ælte dej og den kan gøre det på ti forskellige måder i forskellige tempo og mit argument fører ud i at æltemaskinen derfor ikke vil opleve udvikling, fordi dens essentielle funktion er blevet etableret - at ælte dej. Dette er ikke tilfældet i langt de fleste teknologier, og det tager ikke mange sekunders observation i et tilfældigt rum med teknologi i, til at bevise at fjernsynet, mobiltelefonen, ja selv stolen har undergået en lang udvikling, selvom de tidligt fuldførte deres færdighed. Min pointe med denne begrænsning ligger i at der hos langt de fleste mennesker ikke vil forefindes et behov for at udvikle diverse teknologier. De fleste mennesker nøjes med at være brugere af teknologi og stille sig tilfreds med dem, indtil en bedre udgave af teknologien dukker op. Det er hos brugerens mentalitet at jeg vægter begrænsningen, eftersom teknologi stadigvæk bliver udviklet og det er takket været Sennetts håndværker, hvilket fører mig til en sidste begrænsning.

Med Verbeeks teknologi opstillede jeg teknologi som moraliserende (Verbeek, 2011, p. 1). Derfra gik jeg ud fra den forrige begrænsning af når teknologier opfylder deres essentielle funktion, som er færdigheden de overtager, vil teknologien også moralisere en adfærd, som afholder mennesker fra

at gøre mere ved teknologien end den allerede er. Samme problem opstår igen her som i den forrige begrænsning, nemlig at teknologier stadigvæk bliver modificeret og udviklet. Med Verbeek intenderede jeg at forklare hvordan Sennetts håndværker, som findes i et stort antal mennesker (Sennett, 2009, p. 278), mister sin kreative (og for Sennett, essentielle) dimension og ender med at nøjes med at bruge teknologi, frem for at udforske den kreativt. Dette forsøgte jeg at frembringe ved at argumentere at når en teknologi overtog en færdighed og demonstrerede færdigheden effektivt, ville det resultere i en tilfredsstillende med dens funktion og dermed ikke hengive sig til teknologien mere. Årsagen til at jeg fremmer denne pointe skyldes de mange færdigheder, som jeg erfarer bliver overtaget, hvor mennesket derefter leder efter nye færdigheder af mestre og hvor færdigheden ikke længere er besættende, men mekanisk rutine uden materiel bevidsthed og ingen fryd ved at udføre færdigheden.

Jeg har i dette speciale draget viden fra Kierkegaard, Sennett og Verbeek, men teknologifeltet har andre filosoffer, som har bidraget til spørgsmålet om menneskets forhold til teknologien og blandt dem er en filosof som jeg vil tage op i det følgende stykke: Hans Jonas og hans etiske perspektiv

Hans Jonas vurderer at mennesket er nødt til at tænke etik på en ny måde i henhold til teknologi (Jonas, 2008, p. 455). Det bunder i en større forandring i vores måde at handle på, som Hans Jonas pointerer (ibid.). Forandringer ligger for ham i den moderne teknik, som har fået udviklet en etisk dimension (Jonas, 2008, p. 459). For Jonas kan etik ikke længere nøjes med at være antropocentrisk, da vi med teknologien havner i præcendensløse situationer - situationer uden fortilfælde (ibid.). For Jonas er det en holdning, som vi ikke kan lade ligge og overveje i uanet tid, eftersom den moderne tekniks hoved funktion er at være fremadstræbende (ibid., p. 464). Jonas mener derfor at når vi nu har teknologi, som kan påvirke ud over vores egen levetid, og som konstant udfordrer tidligere tiders forudantagede sikkerheder (mennesket er dømt til at dø, men nu kan vi forsinke processen), så skal vi være etiske for menneskeheden og ikke det enkelte menneske (ibid., p. 467). Jonas skriver: "*Det nye imperativ påkalder en anden forenelighed, nemlig ikke handlingens forenelighed med sig selv, men derimod dens endelige virkningers forenelighed med den menneskelige aktivitets fortsatte beståen i fremtiden.*" (ibid., p. 468). På mange måder ser jeg at han deler holdning med Verbeek, også selvom at Jonas ikke gør op med subjekt-objekt dikotomien, så ser han stadigvæk at teknologien som objekt er trængt ind på menneskets subjektivitet (ibid., p. 464). I henhold til mit speciale rammer Jonas hovedet på sømmet efter at han forklarer, hvordan at

vi har et problem med at den almene viden ikke er nok til at kunne granske de nye teknologiers etiske problemstillinger, og dermed ikke kan følge Kant's kategoriske imperativ mere, da vi må søge til højere visdommen (ibid., p. 477). Han formulerer det som følger: "*Den uundgåelige 'utopiske' dimension i den moderne teknologi fører til, at den nyttige afstand mellem hverdagsanliggender og spørgsmål om de sidste ting, mellem muligheden for almindelig klogskab og muligheden for oplyst visdom, bestandigt skrumper.*" (ibid., p. 477). For mig fortolker jeg det i forbindelse med mit speciale, som at det bliver mere håbløst at forholde sig etisk til nyere teknologier, hvis ikke mennesket beskæftiger sig med 'oplyst visdom'. I denne håbløshed vil jeg mene at flere mennesker fralægger sin dømmekraft på flere punkter.

Min afsluttende bemærkning vil være at bede læseren overveje de eksempler som benyttes hyppigt i litteraturen til at eksemplificere den nye dagsorden for teknologi og vores handle over for den. Atombomben, global opvarmning, cyberkinetik og biokemiske våben er nogle få at nævne, men alle demonstrerer de teknologiens nye vider, som kræver at vi tager de etiske overvejelser op til genovervejelser. Som Hans Jonas forklarer det, er vi nødsaget til at flytte vores etiske synsfelt væk fra vores egen tid og nærhed og se i andre kontekster end hidtil. Alle de store eksempler, jeg har remset lader til allerede at være under etisk behandling i en eller anden afskygning, men min bemærkning relaterer til dette speciales konklusion. Hvad skal den etiske vurdering være af teknologi, når den truer sig selv med manglende udvikling gennem manglende handling (hvor den mulige manglende udvikling er en del af min konklusion)? Mit spørgsmål inddeler det kollektive i to, hvor den fokuserer på alle brugerne af teknologi og ikke alle skaberne af teknologi. Hvad skal vi gøre hvis teknologien fratager menneskets engagement og kreativitet til at skabe teknologi og dermed stopper teknologiens udvikling og dermed teknologiens essens?

Litteraturliste:

- Baron, N. (2008). *Always on : language in an online and mobile world*. Oxford New York: Oxford University Press.
- Baym, N. (2010). *Personal connections in the digital age*. Cambridge, UK Malden, MA: Polity.
- Bertung, B. (2011). *Søren Kierkegaards filosofi : en ny læsning til nye læsere*. Kbh: Forlag1.dk
- Bijker, W. & Law, J. (1992). *Shaping technology/building society : studies in sociotechnical change*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Henriksen, O. & Sennett, R. (2009). *Håndværkeren : arbejdets kulturhistorie: Hånd og ånd*. Højbjerg: Hovedland.
- Hughes, T. (2004). *Human-built world : how to think about technology and culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jonas, Hans. (2008). Den menneskelige handlens ændrede væsen. In Olsen, J. K. B. & Pedersen, S. A. (eds.), *Teknologi & Virkelighed*. Philosophia. pp. 455-479.
- Kierkegaard, A. Søren. 1994a. Bind 18, *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*. Gyldendal
- Kierkegaard, A. Søren. 1994b. Bind 2 & 3 *Enten - Eller*. Gyldendal.
- Kierkegaard, A. Søren. 1994c. Bind 6, *Begrebet Angst*. Gyldendal.
- Kierkegaard, S. & Thielst, P. (2011). *Sygdommen til døden*. Helsingør: Det lille Forlag.
- Lübcke, P. & Alstrup, S. (2010). *Politikens filosofi leksikon*. Kbh: Politiken.
- Marcuse, H. (1941). Some Social Implications of Modern Technology. *Studies in Philosophy and Social Sciences*. Vol. IX. pp. 414-439.
- Mumford, L. & Winner, L. (2010). *Technics and civilization*. Chicago London: The University of Chicago Press.
- Pahuus, M. (1998). *Det gode liv : indføring i livsfilosofi*. Kbh: Gyldendal.
- Rocca, E., Jorn, O. & Rosfort, R. (2016). *Kierkegaard*. Kbh: Gyldendal.
- Verbeek. (2011). *Moralizing technology : understanding and designing the morality of things*. Chicago London: The University of Chicago Press.
- Weber, M., Andersen, H., Bruun, H. & Kaspersen, L. (2003). *Udvalgte tekster : Bind 1*. Kbh: Hans Reitzel.

Nyhedskilder:

- Gyldendal. Den Store Danske. "*standardisering*". http://denstoredanske.dk/It,_teknik_og_naturvidenskab/Mål_og_vægt/standardisering (Set d. 20 maj. 2016).
- Bruce, Mary (December 14, 2012). "*Petition Calls on White House to Address Gun Control*". **ABC News**. <http://abcnews.go.com/blogs/politics/2012/12/petition-calls-for-white-house-to-address-gun-control/> (Set d. 14. maj. 2016).
- Moore, Michael (December 22, 2015). "*Guns don't kill people - Americans Kill people*". **The Hollywood Reporter**. <http://readersupportednews.org/opinion2/277-75/34206-guns-dont-kill-people-americans-kill-people> (set d. 14 maj. 2016).